

”אני רק רוצה מקום לנשום !”

יוזמה להגדרת אזורי עישון בשטחים הפתוחים

של המכללה לחינוך ע”ש דוד ילין

מוגש במסגרת הסמינריון – ”חינוך לקיימות”

לידי : ד”ר מיכל יובל

ומר אייל בלוך

מגישה: נעמה אופק

ת”ז: 039045406

המכללה לחינוך ע”ש דוד ילין
ירושלים, תש”ע, 2010

תוכן עניינים

3	מבוא
4	1. סקירה תיאורטית
4	1.1 נוקי העישון הסביל
7	1.2 חקיקה
10	1.3 מוסדות אקדמאים ללא עישון
	2. מדוע מכללת דוד-ילין? – שינויים מרחיקי לכת בתחום העישון
16	כביטוי לאופי המכללה ותפקידה כמכללה מחנכת
16	2.1 מתחם המכללה כמשרת אוכלוסיות יעד ייחודיות
16	2.2 שינוי כהבניה לעתיד – על ידי מתן דוגמא אישית
17	2.3 המכללה כפורצת דרך חינוכית
17	2.4 מכללה ירוקה
19	3. עישון בדוד ילין - תמונת מצב
19	3.1 אוכלוסיית המכללה - לומדים ועובדים
19	3.2 מעשנים ולא מעשנים – שאלון וראיונות אישיים
	3.3 בעלי תפקידים ומתווי מדיניות : ראיון עם מר ארי שליט
27	סמנכ"ל כספים ומשאבי אנוש
29	4. יוזמה חינוכית חדשה: מדיניות עישון בדוד ילין
29	4.1 מוטיבציה לפעולה
30	4.2 הגבלת עישון בדוד ילין – חולשות ואיומים מול הזדמנויות ונקודות חוזק
31	4.3 ההצעה – דרכי יישום והטמעה
35	סיכום
36	ביבליוגרפיה

מבוא

זה היה חודש מאי, אני מחכה לסיום השיעור, מחכה לצאת החוצה מהמחנק של הכיתה, לקחת נשימה ארוכה, שאיפה מלוא הריאות. אני סופרת את הדקות לסיום השיעור, כדי לקחת את הנשימה הזו...

השיעור מגיע לסיומו. אני פונה לצאת בשמחה אל עבר הדלת שתפתח בפני את השער לאוויר הפתוח, ובדלת – אני פוגשת ענן עשן סיגריות.

עבודה זו הינה תוצר של מסע אותו התחלתי לפני כשנתיים, במהלכו הרהרתי רבות, שמעתי דעות מגוונות, ונפגשתי עם גופים אקדמיים וסטודנטים שונים, במטרה למצוא פתרון לאותה תחושת חוסר האונים שהחוויה המתוארת הותירה בי. בבסיס העבודה עומד ניסיון למציאת פיתרון מערכתי לתופעת העישון בשטחים הציבוריים הפתוחים, תוך התמקדות מעשית במכללה לחינוך על שם דוד ילין. על מנת למצוא פתרון ריאלי וישים, בו כל הצדדים ירוויחו ולא יפגעו זה מזה, חקרתי אודות הפעילות הנעשית בנושא, בארץ ובעולם. בחנתי אמצעי חקיקה ואכיפה בערים, במרחבים ציבוריים פתוחים, ובמוסדות אקדמיים שונים. במקביל ניסיתי לבנות תמונה של המצב במכללה ולמצוא פיתרון יצירתי שיתאים למציאות הישראלית.

בפרק הראשון, אציג סקירה עיונית על נזקי העישון הסביל, מגמות וחקיקה בנושא בארץ ובעולם, ונתונים השוואתיים לתהליכים שמוסדות אקדמיים שונים עברו בתהליך צמצום החשיפה לעישון יד שנייה.

בפרק השני אתאר את הפעילות במכללת דוד ילין ואת אוכלוסייתה, ואנמק מדוע לדעתי זהו מקום ראוי ליצירת חקיקה תקדימית בנושא.

בפרק השלישי אציג את התכתבותי עם בעלי תפקידים במכללה בנושא, את התוצאות והמסקנות מסקר שערכתי במכללה. הסקר בחן את הרצון והמוכנות של הסטודנטים והעובדים ליוזמה להקמת פינות עישון מוגדרות בשטחים הפתוחים של המכללה.

בפרק האחרון אביא את ההצעה שגיבשתי לשינוי מדיניות המכללה בנושא העישון בשטחים הפתוחים, תוך כדי התבססות על ממצאיי מן הפרקים הקודמים.

העבודה נכתבה מתוך אמונה אמיתית בנושא ובתקווה שזו תשמש כחומר למחשבה ואף כבסיס לשינוי עתידי.

1. סקירה תיאורטית

עישון פאסיבי, עישון סביל, עישון סביבתי, עישון יד שנייה, עישון כפוי, עישון לא רצוני - כל אלה הם למעשה שמות נרדפים המבטאים את תופעת העישון הלא רצוני שאדם סופג מסביבתו. כמות הביטויים שניתנו לעישון הפסיבי יכולים אולי להעיד על מרכזיותו של נושא זה והעיסוק בו בשנים האחרונות. לאורך העבודה עשיתי שימוש בצורה מכוונת במושגים השונים, כדי לבטא את המשמעויות השונות כפי שהן מתבטאות בעיני קהל הלא מעשנים והקהילה המדעית.

בפרק זה אסקור את הנזקים הנגרמים בעקבות חשיפה לעישון מיד שנייה, תוך כדי התמקדות בנזקים הנגרמים לנשים ולילדים המהווים חלק מרכזי מאוכלוסיית מכללת דוד ילן. אציג התפתחויות בנושאים חקיקתיים בדרך להגבלת העישון יד שנייה בארץ ובעולם, וכיצד מגמה זו מתבטאת במוסדות אקדמאיים.

1.1 נזקי העישון הסביל

1.1.1 נתונים

על פי דוח שר הבריאות, בשנת 2009 אחוז המעשנים בישראל מעל גיל 21 עומד על 22.8%. מכאן ש - 77.2% מכלל האוכלוסייה (הרוב של האוכלוסייה!) איננה מעשנת (דוח שר הבריאות, 2010). על פי האגודה למלחמה בסרטן בישראל, מדי שנה מתים מעישון בישראל 10,000 איש. יותר מאשר מספר האנשים שמתים בתאונות דרכים, פעולות איבה ואיידס גם יחד. **מתוכם 1,500 איש מתים טרם זמנם כתוצאה מעישון כפוי/פסיבי** (האגודה למלחמה בסרטן בישראל, 2010).

1.1.2 עישון סביל

"עישון סביל, המכונה גם עישון כפוי או עישון סביבתי, מתרחש כאשר אדם שאינו מעשן שואף לריאותיו עשן מסיגריות או מוצרי טבק אחרים של מעשנים אחרים הנמצאים בקרבתו. העשן הנפלט לחלל האוויר מאזור הבעירה של הסיגריה ומפיו או אפו של המעשן, מכיל כמות כימיקלים דומה להרכב העשן שהמעשן עצמו שואף לריאותיו, על אף העובדה שהעשן נמהל באוויר הפתוח. הנמצאים בקרבת מעשנים, נאלצים לשאוף לקרבם את העשן בדומה למעשנים עצמם, ובכך הופכים בעצמם, כביכול, למעשנים" (האגודה למלחמה בסרטן בישראל, 2010).

מחקרים מראים כי אין רמה בטוחה לחשיפה מפני עישון סביל. רק מניעה ב- 100% מהחשיפה לעישון סביל תמנע את התחלואה הנובעת מעישון סביל (WHO, 2007).

עישון פסיבי גורם לתמותה מסרטן ריאות בשיעור גבוה מזה שבכל גורמי הזיהום הסביבתיים ביחד. נמצא כי עובדים שאינם מעשנים, אך חשופים לעישון פסיבי במקום עבודתם מסתכנים בסרטן ריאות ב-34% יותר מאלה שאינם חשופים לכך (האגודה למלחמה בסרטן בישראל, 2010).

העישון הפסיבי הוגדר ע"י הרשות לבריאות הסביבה האמריקאית (EPA) כגורם מסרטן בדרגה "A".
אי לזאת, הפעילות למניעת עישון בכלל ועישון פסיבי בפרט, הינה היום בעדיפות ראשונה בהנחיות
ארגון הבריאות העולמי (שם).

נזקי העישון הסביל בקרב נשים ונשים בהריון

- 2/3 ממקרי המוות הפתאומי בקרב נשים נגרמים ע"י עישון, לעומת 1/2 ממקרי התמותה הפתאומית בקרב גברים.
- נשים מעשנות מסתכנות יותר בסרטן ריאה בהשוואה לגברים מעשנים.
- הגולות למניעת הריון מעלות את הסיכון לחלות במחלות לב בקרב נשים מעשנות בהשוואה ללא מעשנות.
- הסיכון לאי פריון בקרב נשים מעשנות גבוה ב- 40% מאשר אצל נשים לא מעשנות.
- קיימות עדויות חדות לקשר סיבתי בין חשיפת אישה בהריון לעישון כפוי, לבין הפחתה במשקל הילוד וללידה מוקדמת עוברים ברחם אמם שנחשפו לעישון כפוי, נמצאים בסיכון יתר למחלות נשימתיות והפרעות מתמשכות בתפקודי הריאות במהלך הילדות, כתוצאה של השפעות שליליות על התפתחות הריאות ומערכת החיסון.

(לקוח מתוך: דוח שר הבריאות 2007; האגודה למלחמה בסרטן בישראל, 2010; Us Department of Health & Human Services, 2006)

נזקי העישון הסביל בקרב ילדים

- העישון הפסיבי גורם לשיעור ניכר של בעיות במערכת הנשימה אצל ילדים עד גיל 18 ולשיעור אשפוזים גבוה כתוצאה מכך. ילדים החשופים לעישון פסיבי, ריאותיהם מתפקדות בצורה לקויה יותר, ושיעול מתמיד, כחכוח וכד' מופיעים אצלם לעיתים תדירות.
- ילדים שהוריהם מעשנים בבית וחשופים לעישון כפוי הינם פגיעים ביותר. ילדים אלה מפתחים לעתים קרובות גירוי בעיניים, באף ובגרון. הסיכון לחלות במחלות דרכי הנשימה, אסטמה ודלקות אוזניים גבוה יותר אצלם מאשר אצל ילדים שלא חשופים לעישון כפוי.
- נמצא כי יש קשר בין עישון הורים לבין מחלות אוזניים אצל ילדים.
- האגודה למלחמה בסרטן מציינת כי 83% מכלל התינוקות הנפטרים בגיל רך כתוצאה ממוות בעריסה, הינם תינוקות שגדלו באווירה אפופת עשן סיגריות של הוריהם. מחקרים נוספים מראים קשר בין הדברים.
- נמצא כי אין שום רמה בטוחה מעשן סיגריות, וכי כמות קטנה של אחד הרעלים שנפלטים דרך עשן הסיגריות גורם לפיגור קוגניטיבי.
- נמצא קשר בין עישון ילדים לדפוס עישון אצל הוריהם. שיעורי העישון הנמוכים ביותר נמצאו בקרב ילדים ששני הוריהם אינם מעשנים (3.4%), לעומת שהשיעורים הגבוהים ביותר נמצאו אצל ילדים ששני הוריהם מעשנים (19.8%).

(לקוח מתוך: דוח שר הבריאות, 2010; האגודה למלחמה בסרטן בישראל, 2010; Pediatrics, 2009)

1.1.3. עישון בשטח פתוח

הנזק מעישון פאסיבי בשטחים פתוחים או סמי-פתוחים יכול להיות משמעותי לפעמים עד אותה רמה כמו בתוך בניין. דבר זה תלוי בכמות הסיגריות, קירבה לקירות, תנאים מטאורולוגיים ועוד. מחקר באירלנד הראה כי במקומות בילוי שהיה בהם אזור עישון בחוץ, נמצא ריכוז גבוה של ניקוטין באופן משמעותי, מאשר במקומות שלא היו להם אזור עישון בחוץ (WHO, 2007).

באזורים גיאוגרפיים חמים העשן סיגריות הוא מטרד מיוחד. קיימת פחות סבירות שתהיה מחיצה בין הפנים לחוץ, בשל הקושי בהגדרת החיץ בין שטחים פתוחים לסגורים, הן לצורך יישום והן לצורך אכיפה (שם).

בעקבות בעיות שהתעוררו כשעשן הסיגריות חדר לפנים הבניינים דרך חלונות ודלתות, נחקקו חוקים האוסרים את העישון באזורים חיצוניים הקרובים מרחק מסוים לחלונות, דלתות ופתחי אוורור. חוקים אלה נועדו למנוע את חדירת העשן לבניינים, ולא כדי למנוע חשיפה לעישון באזורים פתוחים. כיום, ולרוב בעקבות דרישת הציבור, לאחר שפנים הבניינים הפכו לנקיים מעישון, תחומי שיפוט רבים בארה"ב אוסרים את העישון גם באזורים פתוחים של מסעדות ופאבים, אצטדיונים, פארקים, חופים, מגרשי משחקים לילדים, תחנות של תחבורה ציבורית, וטורי שירות (WHO, 2007; ANR, 2009).

קיים סעיף בחוק המורה שבכל מקרה של דו משמעות יש לפרש את החוק לטובת הגנת הציבור מהחשיפה לעישון הכפוי, ומאפשר לתחומי השיפוט להחמיר מרצונם את מגבלות העישון בגבולם (WHO, 2007).

1.1.4. עישון מיד שלישית

עישון מיד שלישית הוא הזיהום שנשאר לאחר שמהמעשן והסיגריות נעלמו. המעשנים עצמם גם הם מזוהמים, מכיוון שהם פולטים רעלים דרך השיער והבגדים המזוהמים (Pediatrics, 2009).

אנשים מעשנים המודעים לנזקים של העשן, אכן נוקטים בצעדים כדי להגן על שאר הנוכחים, כמו לפתוח חלונות, להדליק מאורר, לעשן בחדר נפרד או להתרחק בזמן שמעשנים. עם זאת, מחקרים מראים כי הרעלים שנשארים בשטח, זמן רב אחרי העישון המעשי. הרעלים האלה "נדבקים" במשטח של הבית ובאבק, ונשארים באוויר לאורך ימים, שבועות וחודשים (שם).

השילוב של הרעלים שנשארים ברהיטים, בבגדים או בשיער זמן רב לאחר שהעישון עצמו פסק, הם גורם סיכון יתר לתינוקות ולילדים. לאלה, יש נטייה לגעת בחפצים, ותינוקות אף מכניסים עצמים לפה ונמצאים רוב היום על הרצפה או בלול היכן שהעשן נידבק. בשל קרבתם למשטחים אלה והיות שקצב נשימתם של הילדים גבוה מזה של מבוגר, אך גופם קטן מגופו של מבוגר, בפועל יוצא, כי ילדים חשופים פי 20 ממבוגרים לתוצרי הטבק (U.S Department of Health and Human Services, 2006).

עישון מיד שלישית הוא מושג שהוטבע רק לאחרונה, אך הדאיג חוקרים ואנשים שלא מעשנים כבר מספר שנים. המחקר בנושא הינו רק בחיתוליו (Ballantyne, 2009).

לסיכום, בעוד שברור לכל כי עישון פעיל בחללים סגורים הינו הרסני לבריאות, מצביעים הנתונים שהובאו כי גם עישון בשטחים פתוחים עלול להשפיע לרעה על מעשנים אקטיביים ופסיביים. יתרה מכך, גם עישון באזורים פתוחים מותיר אחריו את נזקי העישון יד שלישית.

1.2. חקיקה

לאחר שנודעו נזקי העישון ברחבי העולם, נשמעו קולות הן מפי אנשים פשוטים והן מפי עמותות וארגונים, שקראו להגן על האזרחים מפני הנזקים הכפויים. להלן אציג התפתחויות שונות אשר הובילו ליצירת מדיניות בתחום מניעת החשיפה לעישון הכפוי, גישות חקיקה ואכיפה שונות על ידי מוסדות וגופים שונים בארץ ובעולם.

1.2.1. מדיניות הסכמה מרצון מול אכיפה באמצעות חקיקה

דוחות ארגון הבריאות העולמי ומשרד הבריאות הישראלי מתארים מחקרים ממקומות שונים בעולם בהם נוסו מהלכי חקיקה שונים. הדוחות מתייחסים להצלחות וכישלונות, ומגדירים מחדש כיצד יש לפעול בכל הקשור להמשך מניעת החשיפה לעישון הכפוי. שתי גישות עיקריות נוסו כדי ליצור סביבה 100% נקייה מעישון. הראשונה, מדיניות אי עישון מתוך רצון והסכמה, השנייה אכיפה באמצעות חקיקה.

מדיניות הסכמה מרצון

מדיניות הסכמה מרצון היא מדיניות פנימית או הסכם בכתב עם הממשלה, שבו מוסד בוחר ומחליט ליישם סביבה נקייה מעישון ב- 100%. מגבלותיה בכך שלפי עצם ההגדרה הדבר אינו מחייב מבחינה חוקית. כפועל יוצא לא קיימים מנגנוני אכיפה או ענישה ביחס להפרות של מדיניות המקום (WHO, 2007).

בשנת 1993 באוסטרליה, הוכנסה מדיניות של רצון במגזר האירוח. רק 2% מהמסעדות בניו סאות' ווילס, באוסטרליה, בחרו להיות נקיים מעישון. בשנת 2006 בספרד, החוק אפשר למסעדות ופאבים מסוימים את האפשרות להחליט האם להיפך לנקיים מעישון או לא, רק 10% בחרו להיפך לנקיים מעישון (שם).

הסיבה להירתמות המצומצמת למדיניות זאת נעוצה כנראה בכך שעסקים רבים, בעיקר אלה של מגזר האירוח, פחדו לאבד לקוחות למתחרים שמאפשרים עישון. מכיוון שהמחשבה שמה שטוב לעסק שלך טוב גם לעסק המתחרה, הובילה המדיניות הרצונית לרפיון ידיים. באופן אבסורדי, רק מיעוט קטן מהמקומות הסכים באופן התנדבותי להפעיל מדיניות של אי עישון בתחומו, על אף העדפה ברורה למדיניות של חוסר עישון בקרב קהל הלקוחות (שם).

מדיניות הסכמה מרצון כצעד מקדים לחקיקה

מדינות כמו ארגנטינה, צ'ילה, וקוסטה-ריקה עשו שימוש במדיניות של הסכמה מרצון כצעד ראשוני וחינוכי לצורך תמיכה ציבורית לפני יישום החקיקה להגבלת העישון. הן עשו שימוש בגישה זו בקרב קהילות ומנהיגים עסקיים. זאת בעיקר כי בשל המודעות הגוברת לנזקי העישון הפאסיבי, גדל החשש של מקומות העבודה לתביעות מצד העובדים בגין מקום עבודה לא בריאותי. מוסדות אלו חשו הכרח להיפך למקומות נקיים מעישון והם גם שלקחו אחר כך חלק נכבד וחינוכי במסעות הסברה לחקיקה לסביבה נקייה מעישון (WHO, 2007).

מדיניות חקיקתית

מדיניות של חקיקה מחייבת הסדרת ואכיפת נושא העישון באופן גורף ומחייב. מדיניות זו אינה וולונטרית ולכן מסירה את שאלת מניעת העישון מידיהם של מנהלי העסקים, שלרוב מונעים מההנחה הרווחת שמדיניות מניעת עישון עשויה לפגוע ברווחיהם. ההיפך הוא הנכון, החקיקה מגנה על מקומות העבודה, היות ועובדים או אורחים יכולים לתבוע מוסדות בגין מחלה או מוות בשל הימצאותם בסביבה לא בריאה. החקיקה באה להגן הן על העובדים והאורחים והן על בעלי המקום (NSW Government Health, 2009 ; WHO, 2007).

באשר לבחירה בין מדיניות הסכמה מרצון לבין מדיניות חקיקה, נמצא כי החקיקה הינה יעילה, הולמת ומקיפה יותר. לראייה, באנגליה, מדיניות של הסכמה מרצון שנמשכה חמש שנים, הביאה להפסקת העישון רק ב- 1% מהפאבים. באירלנד, שלושה חודשים בלבד אחרי הכנסת חוקים נגד עישון במקומות ציבוריים, 97% מהפאבים היו נקיים מעישון (WHO, 2007).

1.2.2 חקיקה בישראל להגבלת העישון

בישראל, נחקק ה"חוק למניעת העישון במקומות ציבוריים והחשיפה לעישון", בשנת 1983 (נספח 1). ביוזמת האגודה למלחמה בסרטן. ב- 2001 נכנסה לתוקף הרחבה לחוק, אחת מהמתקדמות בעולם בזמנו, שבין היתר אסרה עישון מוחלט בבתי חולים, במרכזי קניות ובחנויות, ואיסור עישון בבתי ספר, מסעדות, בתי קפה ובמקומות עבודה, למעט בחדר נפרד לחלוטין. יחד עם זאת, בשנת 2004 הוגשה תביעה בבית הדין האזורי לעבודה בתל אביב, של עובד במוסד לביטוח לאומי, לאחר שהלה לקה בסרטן גרון בעקבות חשיפה לעישון במקום העבודה. התובע טען שהתלונן במשך שנים רבות כי העישון במקום העבודה פוגע בבריאותו, וגם לאחר שנוצר חדר עישון, הדבר לא מנע את העשן מלחדור למשרדו. בפסק דין תקדימי נקבע כי עישון פסיבי נחשב "לתאונת עבודה" (האגודה למלחמה בסרטן בישראל, 2010; סולר-טרסר משרד עו"ד, 2010).

בשנת 2007, לאחר שהחוק הורחב ואסר עישון באופן מוחלט בכל בית עסק המגיש אוכל או שתייה, כגון פאבים, בארים, מועדונים, דיסקוטקים וכדומה (נספח 2), קבע השופט פרידלנדר בפסק דין אופיר נ' מזון בע"מ (עמותת אוויר נקי, 2010) :

"עישון הפוגע בזולת מהווה עוולת תקיפה, עוולת רשלנות ועוולת הפרת חובה תקוקה... מחזיק במקום ציבורי שאינו נוקט אמצעים סבירים להניא את עובדיו ואורחיו מלבצע עוולות כאמור – למעשה מרשה או מאשר אותן, ובכך הריהו נעשה שותף לדבר-עוולה וחיב עליה [סעיף 12 בפקודה]. המחזיק במקרקעין חיב חובת זהירות כלפי המבקרים במקרקעין להן עליהם מפני סיכונים האורבים להם במקרקעין. החובות הנגזרות מהוראות אלה בפקודת הנזיקין, ומן הפסיקה בדיני נזיקין [ראו ע"א 3510/99 ולעס נ' אגד] – תקפות באופן מלא ללא קשר להיקף החובות המוטלות על מחזיקים בחוק העישון." (סעיף 10 לפס"ד). [הדגשות הוספו].

כיום, האגודה למלחמה בסרטן בישראל, עמותת אוויר נקי, הפורום הישראלי למניעת העישון, משרד הבריאות ועוד, פועלים להמשך החקיקה להגבלת החשיפה לעישון מיד שנייה,

גם באזורים ציבוריים פתוחים וסמי פתוחים (דוח שר הבריאות, 2010; העמותה למלחמה בסרטן בישראל, 2010; עמותת אוויר נקי, 2010).

1.2.3. השלכות כלכליות של הגבלת עישון

בישראל מוערכים נזקי העישון למשק הישראלי בכ-2 מיליארד ש"ח לשנה (האגודה למלחמה בסרטן בישראל, 2010). בארצות הברית עלות נזקי העישון למשק הוא 100 מיליארד דולר לשנה, ובאנגליה דווח על 50 מיליון ימי עבודה שהולכים לאיבוד כתוצאה מעישון. מחקרים מראים כי סביבת עבודה נקייה מעישון מגבירה יעילות העבודה ב-3%. הנתונים מארצות הברית מצביעים על כך שהגבלת עישון במקומות עבודה לא הביאה להפסדים כלכליים במפעלים בהם הופעלה ההגבלה. להיפך, היעילות במסגרת העבודה התגברה בקרב אלה שהפסיקו לעשן או בקרב אלה שאינם חשופים יותר לעישון. זאת בעקבות פחות היעדרות בשל מחלות הנגרמות באופן ישיר או עקיף מעישון (WHO, 2007). הבנק העולמי מציין כי היתרונות של הפיכת מוסדות ומקומות שונים לנקיים מעישון עולים בהרבה על העלויות. העלויות עצמן הן מינוריות (בעיקר על שילוט, חינוך ואכיפה), הנדרשות בעיקר במהלך ביצוע השלב הראשוני של ישום החקיקה (שם).

1.2.4. המלצות ארגון הבריאות העולמי בנוגע לחקיקת חוקים בדבר עישון כפוי

ארגון הבריאות העולמי מזכיר כי הזכות לחיים והזכות לסביבה בריאה מבוססות בחקיקות בינלאומיות לזכויות אדם וחוקות לאומיות רבות. החשיפה לעישון סביל מעכבת מימוש זכויות אלה באופן מובהק (WHO, 2007).

לפיכך, ועל סמך למידה ממדינות שעברו או עודן בתהליך להגבלת העישון, נוסחו המלצות למקבלי ההחלטות בנושא איסור עישון בשטחים סגורים, פתוחים למחצה ואזורים פתוחים:

- חקיקה (ולא מדיניות של הסכמה מרצון) הינה חיונית לצורך בריאות הציבור. מדיניות של הסכמה מרצון איננה נותנת הגנה מספקת מפני נזקי העישון.
- הטמעה ואכיפה הולמת של החוק מצדיקה השקעת כספים ומשאבים.
- על החוק להיות בהיר ופשוט ללא סיבוכים או תנאים משתנים (כגון, שעות מותרות ושעות אסורות, או אזורים מותרים לעישון ואזורים אסורים). החוק צריך לספק הגדרות ברורות מי אחראי על אכיפתו, מבעלי המוסד ועד הפקחים.
- יש להיות מוכנים להתנגדות הציבור לקבלת החוק בשלבים הראשונים. לפיכך, יש לשריין "תקופת חסד", בת מספר שבועות או חודשים, בהם המפרים את הנהלים יזכו לאזהרה או למימוש החוק באופן רצוני. תקופה זו חשובה, כיוון שלא תמיד המפרים מודעים לחוק, והיא מאפשרת את הטמעתו ללא השארת טעם רע. בתום "תקופת החסד", יש לנקוט ביישום צעדים נחוצים, תוך יידוע ופרסום לציבור.
- יש לתת אפשרות לקהל לדווח על הפרות הסדר ויש להתייחס לדיווחים אלה.
- יש להשתמש בשילוט בעל סימנים בינלאומיים מקובלים וברי סמכא. זאת כדי שלציבור יהיה ברור כי ישנה חקיקה, ולקהל הלא מעשנים תהיה לגיטימציה לדרוש התאמה בין החוק לאכיפתו. על שילוט זה צריך גם להופיע כיצד ניתן לדווח על הפרתו. (בנוסף לשילוט הפורמאלי מומלץ שיהיה גם שילוט פרסומי וחינוכי, הבא להפיץ באופן שוטף אינפורמציה על נזקי העישון הסביל, זאת כדי לזכות בהבנת ואהדת הציבור. מידע זה יכול

להופיע גם באופן מקורי ושנון. חשיבות לכך שאינפורמציה זו תבוא באופן ממוסגר ומקורה על מנת לבטא את חשיבותה).

יש לערוך בדיקה סביבתית (בדיקת רעלים באוויר, מצב בריאותי של העובדים) לפני ובמהלך הטמעת החוק לצורך מעקב אחר ההשלכות.

העובדה שמספר מדינות וכמה מאות מחוזות בכל רחבי העולם, הצליחו לאכוף סביבה נקייה מעישון ב-100%, בתוך תחומי עבודה או מקומות ציבוריים ללא התנגדויות חריפות, מוכיחה שסביבה נקייה מעישון היא דבר אפשרי ואף אהוד על הציבור (WHO, 2007).

הצעת חוק בעיר ניו יורק, הדנה באיסור עישון בשטחים ציבוריים נרחבים, ונמצאת בשלבים מתקדמים - מעידה כי השינוי החל ומגיע מאחת הערים המרכזיות בעולם (נספח 3).

1.3 מוסדות אקדמאים ללא עישון

בחלק זה אסקור את התהליך שמוסדות אקדמאים בארה"ב עברו בדרך להפיכת מוסדם לנקי מעישון, ומספר צעדים שננקטו במוסדות אקדמאים בארץ בנושא אכיפה או הגבלת העישון ושמירה על הסביבה.

1.3.1 מוסדות אקדמאים בארה"ב – מדיניות של Tobacco-free Campus

נכון לאוקטובר 2010, ב- 446 קמפוסים בארה"ב ישנה מדיניות האוסרת עישון באופן גורף (בבניינים, ובשטחים הפתוחים, כולל באזור המגורים, במגרשי החניה ואפילו במכוניות הנכנסות לקמפוס. באצטדיונים קיימות מגבלות שונות, עד רמת האיסור המוחלט!). ב- 77 קמפוסים קיים שטח מצומצם ומרוחק המוגדר לעישון. ישנן מדינות בהן קמפוסים רבים נקיים מעישון, מה שמראה על לחץ ותחרות חיובית להפיכת הקמפוסים לנקיים מעישון. הגדילו בכך מדינות איווה וארקנסו שחוקקו חוקי מדינה האוסרים את העישון במוסדות אקדמאים. באיווה, כל מוסד אקדמי פרטי או ציבורי מחויב על פי חוק המדינה להיות נקי מעישון. בארקנסו החוק חל על כל המכללות והאוניברסיטאות הציבוריות, כשהקנס על הפרת החוק נע בין 100-500 דולר (American Lung Association in Oregon, 2010; ANRF, 2010; Arkansas Clean Air on Campus Act of 2009; The University of Iowa, 2010).

החלת החוקים והמעבר לקמפוס נקי נמצאים תחת האחריות של הסגל הגבוה, שכפופות לו הוועדות שהוקמו כדי ללמוד את הנושא בהיבטיו השונים ונעזרות במידע ממוסדות אקדמאים אחרים שעברו כבר את השינוי. הוועדות נפגשות בקביעות ובונות מודל ליישום ואכיפה. בין הקמפוסים שיובאו כדוגמא, המעבר לקמפוס נקי מעישון התרחש בין שנה לשש שנים, בחלקם באופן הדרגתי.

בין יתר הסיבות לשינוי, ההחלטה להפוך למוסד נקי מעישון נובעת מכך שיש לאוניברסיטה את האינטרס והלגיטימיות לעצב סביבת עבודה יעילה והפחתה בהוצאות בריאות, זאת נוכח מחקרים שהראו כי עובדים שמעשנים מחסירים עד 33% יותר זמן, מעובדים שלא מעשנים. כמו כן, לאוניברסיטה חובת האחריות לשקף, ולדאוג שתתקיים סביבה בריאה עבור כלל הציבור שלה (The University of Iowa, 2010).

הסיבה שהאוניברסיטאות אוסרות באופן גורף את העישון ואינן מאפשרות או מקצות אזורים לעישון, נובעת מכך שהקצאת אזורי עישון מעבירה את המסר כי עישון מתקבל על הדעת. על ידי איסור העישון בשטחה, האוניברסיטה מעבירה את המסר לחיים בריאים, ובכך גם תומכת בסטודנטים ועובדים המעוניינים להפסיק. מעבר לכך, אזורי עישון גורמים לבלבול וקושי באכיפה. הניסיון מראה כי פעמים מעטות האנשים מיישמים את העישון לאזורים המיועדים לכך (University of Wisconsin – Stout, 2010; University of Kentucky, 2010).

האוניברסיטאות מתייחסות להפיכת הקמפוס לנקי מעישון כאל צעד מקדים להפסקת העישון. הן לוקחות על עצמן לתמוך באלו המעוניינים להיגמל מעישון, ובמיוחד לצורך כך הן יוצרות עמותות וסדנאות להפסקת העישון, או דואגות לקשר מטעמן את המעוניינים להגמל לסדנאות שכאלה. חלקן אף מסבסדות סדנאות חיצוניות אלו (Ozarks Technical Community College, 2010; The University of Iowa, 2010; University of Wisconsin – Stout, 2010; University of Kentucky, 2010).

לכל האוניברסיטאות אתר אינטרנט שבתוכו קטגוריה שלמה בה הן מסבירות את הרציונאל לשינוי, את התהליך המדוקדק שהאוניברסיטה עשתה כולל דיונים, התלבטויות, חששות, תגובות, סקרי דעת קהל, אחראים על התהליך, ומקום מיוחד להצעות נוספות של ציבור האוניברסיטה לאכיפת הנוהל החדש. הפצת מידע זו היא ערך גם למוסדות נוספים המעוניינים ללמוד כיצד לערוך במוסדם את השינוי.

הגבלת או איסור העישון איננה פוגעת במספר הנרשמים לאוניברסיטה. ההיפך, ניסיון מראה על עלייה בנרשמים מאז הפיכת הקמפוסים לנקיים מעישון (Lane Community College, 2010).

להלן אציג תהליכים שונים שעשו ארבע אוניברסיטאות, להפיכתן לנקיות מעישון.

Ozarks Technical Community College

המכללה הטכנולוגית אוזרקס במיזורי, היתה אחת מהראשונות שהחליטה לבצע שינוי להפיכת הקמפוס כולו לנקי מעישון. התהליך החל כבר בשנת 1997, לאחר שההנהלה הבינה שבעיה חדשה נוצרה בעקבות החוקים החדשים, בזמנו, שאסרו את העישון בתוך הבניינים. המעשנים התקבצו בכניסות לבניינים ויצרו ענני עשן, ולכלוך רב. בנוסף, 50% מהמתחילים לעשן, מתחילים בגילאים אלה בהיותם סטודנטים. הצעירים מושפעים קלות בגיל זה, ורוכשים את מנהג העישון בשלב זה בחייהם. המכללה ראתה צורך למנוע בקרבה את ההשפעה הרעה על הצעירים הלומדים בשטחה, ושהיא אחראית על בריאותם וביטחונם.

המכללה מכבדת את המעשנים ואיננה מבקשת לגמול אף אחד מעישון, עם זאת היא מבקשת את הכבוד והתחשבות מצד המעשנים כלפי אלו שלא מעשנים. אם הייתה התחשבות כזו מלכתחילה - לא היה צורך בנהלים, אך מכיוון שלא כל המעשנים מתחשבים, עולה סוגיית תפקידו של מוסד חינוכי גבוה בהבטחת סביבה בריאה לציבור הלומדים ועובדים בו.

ברגע שהתקבלה ההחלטה ליצור קמפוס שהוא כולו נקי מעישון, ההנהלה הבינה שהמדיניות שתכתב תצטרך להיות מקורית היות ואין תקדימים לקמפוסים שאסרו עישון באופן גורף. הוקמה וועדה שהחלה לבחון את הנושא, ועבודתה נמשכה מספר שנים. לבסוף, המכללה החליטה להתחיל במדיניות של הסכמה מרצון. במהלך של שלוש שנים הכניסה לתחומה שילוט, והחלה בהסברים לעובדים

ולסטודנטים. בהמשך הדרך, ערכה סקר בין הסטודנטים על כוונתה להיפך לקמפוס נקי מעישון (מסקנות הסקר לא הובאו באתר המכללה).

החל מאוגוסט 2003 נכנסה מדיניות של אי עישון, בדגש של חינוך והסברה ופחות פעולות של ענישה. שלב זה היה השלב הראשון והוא היה שלב היענות מרצון.

שנה אחרי כן, החל השלב השני של ההטמעה, מעתה כל מפר יחויב בפגישה עם ראש מחלקת הביטחון, ובפעם השנייה שיפר את הנוהל, יחויב בקנס של 15 דולר או בשעתיים עבודת "שירות". המכללה אומרת על עצמה כי היא באה לחנך את הסטודנטים והעובדים, ומכאן והלאה מבקשת את ההיענות מצידם.

המכללה מציינת את הפתעתה מאותם עובדים וסטודנטים שלא מרגישים חובה לקיים את נהלי המקום. מכיוון שמדיניות המכללה היא בראיה חינוכית והסברתית, האכיפה מתבססת על סמך ראייה זו. באמצעות חינוך והסברה המכללה מעוניינת להקנות לאותם אנשים חשיבה והתנהגות מתחשבת וציות לנהלים, בקמפוס, ובכלל בחיים.

הייתה ציפייה שמדיניות אי העישון במכללה תהפך לאכיפה עצמאית, כמו יתר הנהלים. כפי שמכללה מעידה על עצמה, הדבר הוגשם וכך העניינים פועלים היום.

מכללת אוזרקס הקימה את המכון למצוינות למדיניות של קמפוסים נקיים מעישון, ותמכה ביותר מ-50 קמפוסים ברחבי ארה"ב שרצו להפוך לנקיים מעישון.

(לקוח מתוך: Ozarks Technical Community College, 2010).

The University of Iowa

אוניברסיטת איווה הפכה את הקמפוס שלה לנקי מעישון ביולי 2009, לאחר תהליך של שלוש שנים. בתחילה הוקמה וועדה שהורכבה מכמה חברי הנהלה. הוועדה התנהלה בצוותים ועירבה מומחים שהתייחסו הן להכנות לחוק החדש והן להשלכותיו. הוועדה בדקה עדויות רפואיות, נהלים במוסדות אקדמאים אחרים, דעות של רבים מקהילת האוניברסיטה, ובחנה אפשרויות שונות להגבלת העישון. במהלך השנה הוועדה ערכה פגישות קבועות בהן נפגשה עם אנשי מפתח באוניברסיטה עצמה ובאוניברסיטות נוספות, ערכה פאנלים פתוחים לציבור האוניברסיטה, התחשבה בהצבעות שערכו אגודת הסטודנטים, מועצת העובדים, ובכמות עצומה של משובים דרך האי מייל. לאחר שהוועדה החליטה להמליץ על הפיכת הקמפוס לנקי מעישון, המשך תפקידה היה להמליץ על דרכי פעולה עתידיים וכיצד ניתן יהיה לעזור לאנשים המעוניינים להפסיק לעשן.

ב-2006 יצא דוח של Surgeon General שקבע שאין שום חשיפה לעישון יד שנייה שהיא בטוחה, ולכן הוחלט שתוך כדי עבודתה של הוועדה, יש לאסור את העישון במרחק של 25 feet מכניסות וחלונות של בניינים בכדי למנוע את כניסת העשן לפני הבניינים. לאחר מכן, הפקולטות לרפואה החליטו להחמיר ואסרו את העישון בתחומם. במהלך השלוש שנים בהם פעלה הוועדה, חוקים נוספים להגבלת העישון נכנסו בהדרגה. הוועדה הייתה מודעת לאתגר כשיאסר העישון באצטדיון (ולקחת דוגמאות מאוניברסיטאות שאסרו את העישון בתחום האצטדיון), עם זאת המליצה שבתוך שנתיים חוק זה ייושם.

דעות כנגד החמרת הגבלת עישון סבבו בעיקר סביב הגבלת חופש הפרט. דעות שתמכו בהחמרת העישון כללו את החובה האתית של האוניברסיטה לעודד התנהגות בריאה בקרב הסטודנטים ובמיוחד את נושא הפחתת הפסולת והניקיון בקמפוס. כמו כן קיימת סבירות שהגבלות נוספות יגרמו להפחתת בעישון, דבר שיכול ליצור יתרונות רבים כולל הפחתה בעלויות בריאותיות. יחד עם זאת הסיבה

העיקרית להחמרה נוספת בנהלים להגבלת העישון, הם הנזקים של החשיפה לעישון מיד שנייה. הוועדה הגיעה למסקנה שאנשים באוניברסיטה אינם צריכים להיות חשופים לריכוז של עשן בזמן שהם עוסקים בעיסוקיהם השגרתיים בקמפוס.

האוניברסיטה מודעת להיבטים השלילים שיתכנו לסביבה השכנה לאוניברסיטה, בעקבות עישון "מעבר לגדר". עם זאת הוועדה איננה ממליצה ליצור פינות עישון בתחומה כאסטרטגית מניעה מהמעשנים לעבור לרחובות העיר. הוועדה ממליצה לבדוק את נושא הגבולות והשלכתם כעבור שנה. ציות למדיניות איסור העישון יהיה תלוי בעיקר בעבודה חינוכית עיקשת ומתמידה המופנית כלפי הסטודנטים, עובדים, מרצים ואורחים. המאמצים החינוכיים יתבטאו בשילוט הולם, פורמים המיידעים על השלכותיו של העישון והעישון הפאסיבי, מדריך בשפה מובנת, פרסום נרחב וגישה נוחה לנותני שירות. כדאי לציין, הוועדה המליצה שעל מנת להשריש את הנהלים החדשים, היא תנקוט גם בצעדים יצירתיים (כגון מפגש לימוד במהלך ארוחת צהריים לעובדים).

במקרה שקיימת הפרה ברורה של הנהלים החדשים על ידי מישהו מהסטודנטים, עובדים או סגל ההוראה, מצופה שיתרחש התהליך הרגיל לשינוי התנהלות והתנהגות של סטודנט או איש הצוות. כשמדובר על אדם לא מן המניין המפר את הנוהל, מצופה שכל אדם השייך לאוניברסיטה יסב את תשומת לבו לנהלים החדשים.

הפיכת הקמפוס לנקי מעישון תספק לציבור האוניברסיטה סביבת חיים בריאה יותר. לכן הוועדה המליצה להמשיך לחשוב קדימה ולבחון היבטים נוספים בהם ניתן יהיה לשפר את איכות חיינו של הפרט בקמפוס, כגון – אוכל בריא בקפיטריות ובמכוונות, סביבה פיזית נגישה, מדרכות מוארות ועוד.

(לקוח מתוך: The University of Iowa, 2010).

University of Kentucky

האוניברסיטה של קנטאקי הפכה לנקייה מעישון בכל שטחה החל מנובמבר 2009. האוניברסיטה הבינה שישום מוצלח של המדיניות יחייב את כלל קהילת האוניברסיטה בתרבות של ציות. לכן, האוניברסיטה הכשירה אנשי צוות וסטודנטים להעביר את המסר באופן מנומס אך ברור ומחייב. בעזרת מסרים בכתב הסטודנטים והעובדים הזכירו באדיבות לכל אדם שהפר את המדיניות שעתה הקמפוס נקי מעישון. באתר האינטרנט של האוניברסיטה מופיעים מספר דוגמאות כיצד ניתן להעיר לאדם שמעשן בקמפוס, וכיצד בעדינות ובצורה חיוביות יש להסב את תשומת הלב למעשן שהעישון בקמפוס אסור. יש להציע את האפשרות לרכוש מסטיק ניקוטין או מדבקה בחניות שבקמפוס.

עבור כל מגזר המפר את הנהלים מצוינים אלו צעדים מתקנים ומשמעתיים יינקטו ומי אחראי על אכיפתם, כמו בכל נושא משמעתי אחר - באתר האינטרנט מופיע הפירוט מדויק. הצעדים שאוניברסיטת קנטאקי נוקטת בהם - הערה מילולית, הערה בכתב, תקופת מבחן, השעיה, סילוק. עובדים בתפקידי פיקוח, עובדים בתפקדי משאבי אנוש, דיקן האוניברסיטה, דיקן הסטודנטים, ואבטחת המרכז הרפואי אחראים לדווח על כל הפרת מדיניות. ראוי לציין כי בכל חוזה לעבודת בניין או ספקים מצוין כי אין לעשן בשטח האוניברסיטה, עובד שיעשן יחשב כמפר את החוזה.

(לקוח מתוך: University of Kentucky, 2010).

University of Wisconsin-Stout

באוניברסיטת וויסקונסין סטאוט, ביוזמתם של שני סטודנטים ובחסות אגודת הסטודנטים, נערך באפריל 2009 סקר בקרב הסטודנטים, שהראה כי הסטודנטים תומכים, באופן גורף, בהגבלות עישון

בקמפוס. באפריל 2010 הסטודנטים הצביעו להרחיב את מגבלות העישון על כל סוגי הטבק. בעקבות שני סקרים אלה ובעקבות אינפורמציה נוספת, הוחלט שמשפטמבר 2010 הקמפוס יהפך לקמפוס נקי מעישון.

הוקמה וועדה שתעסוק במספר העצום של הנושאים העוסקים בהטמעת החוק החדש, ביניהם הפצת המידע של הגבלת העישון ברחבי הקמפוס, התאמת המשאבים לצרכים, פיתוח מדיניות הגבלת העישון, אכיפה, ביסוס תכניות להפסקת עישון, היחסים מול בעלי העסקים השכנים (היות והמעשנים יצאו מחוץ לאוניברסיטה כדי לעשן) ועוד. על חברי הוועדה נמנים כל בעלי התפקידים הקשורים לדבר – אב הבית והתחזוקן, נציגי אגודת הסטודנטים, אחראי הביטחון ורפואה, יועץ הסטודנטים, נציג מוועדת הרשמה, נציג העובדים, דיקן הסטודנטים ועוד.

גם בסקרים וגם בוועדה נשמעו קולות תהייה רבים בנוגע לשאלה של הצלחת המעבר לקמפוס נקי מעישון - כיצד המעשנים יתמודדו עם המעבר, נושא האכיפה, ועוד.

על פי הוועדה, אכיפת החוקים תהיה בעיקר עצמאית כשקבוצת השווים תהווה מוקד ללחץ חברתי חיובי. אם אדם יעשן הוא יקבל רמז עדין להפסיק את העישון בתקווה שזה יפתור את הבעיה. עם זאת יש לציין כי ההתייחסות להפרת המגבלות לעישון תהינה זהות כמו לכל חוק אחר של האוניברסיטה.

(לקוח מתוך: University of Wisconsin – Stout, 2010).

ניתן לראות כי המגמה במוסדות האקדמאים בארה"ב (פרטיים וציבוריים), היא להיפך לנקיים ממוצרי טבק. היוזמה נובעת לרוב מהדרגים הגבוהים ובחלקם אף בהוראת המדינה, מתוך תחושת אחריות ומחויבות להנהגת סביבה בריאה עבור האוכלוסייה של המקום. האוניברסיטאות והמכללות מקימות וועדות שפועלות לאורך זמן, בהתמדה וברצינות, ובוחנות דרכי פעולה ליישום המדיניות החדשה.

האוניברסיטאות מודות שקיים חשש התחלתי, אך עמדתן ברורה - יש להגן על אוכלוסיית המקום מפני חשיפה לעישון מיד שנייה. יש ליצור סביבת עבודה בריאה, וצורך להעביר את המסר שעישון הוא פסול ואין לעודד או לאפשר אותו.

יישום המדיניות מתרחשת מעצם קיומה. ברגע שהאוניברסיטה הגדירה עצמה כמוסד נקי ממוצרי טבק, הציפייה היא שציבור הבאים בשעריה ינהג בהתאם. הערות למפרים מתרחשות בעדינות, בחלק מהמוסדות על ידי פעילים שהוכשרו לכך. מצופה שכל אחד מאזרחי המוסד יעיר באופן מנומס, לכן ניתנים דוגמאות באתר האינטרנט ובעלוני מידע כיצד אפשרי להעיר בעדינות. בסופו של דבר ההתייחסות להפרות הינה כמו לכל הפרת משמעת אחרת.

1.3.2 מוסדות אקדמאים בארץ – אכיפת איסור עישון ושמירה על הסביבה.

בארץ ניתן להבחין במקרים בודדים בהם מוסדות אקדמאיים בחרו להתעמת בצורה כלשהי עם אכיפת העישון וזיהום הסביבה במוסדם, להלן הבולטים שבהם:

1. **מרכז הספורט לרנו בהר הצופים**¹ – במרכז הספורט שבאוניברסיטה העברית חל איסור מוחלט לעשן בתחמומו. השומר מעיר בכניסה למתחם, לנהגים שמעשנים שחל איסור מוחלט

¹ מידע שנאסף באמצעות אנשים שביקרו במרכז הספורט לרנו.

לעשן. השומר מעיר גם כן, לשאר המתעמלים או אורחי המרכז במידה והנוהל נשכח. ניסיתי ליצור קשר עם הנהלת המרכז אך לצערי לא קיבלתי מענה.

2. **בצלאל – פקחית עישון²** - בבית הספר לאומנות שבהר הצופים, קיימת בעיית היענות מצד הסטודנטים לא לעשן בתוך הבניינים. ההנהלה הקציבה חצי משרה עבור פקחית שתאתר את אותם האנשים שמעשנים בפנים הבניין. לפקחית הסמכות להטיל קנסות, המתבטאים כקנס כספי ובחסימה במערכת השירותים והמידע של הסטודנט בצלאל. לשאלתי כיצד יוצרים מצב שהסטודנטים נשמעים לפקחית, התשובה שהתקבלה הייתה שהפקחית וותיקה ומכירה את הנפשות הפועלות. חשוב לציין שהפקחית עובדת רק בתקופת הסמסטרים, ורק בשעות הפעילות הרשמיות. מניסיון אישי של הכותבת, לאחר שעות הפעילות של הקורסים, בצלאל נהפכת למאורת עשן, וחמור מכך, אפילו המרצים והעובדים התרגלו להווי החברתי המעושן, ואינם מעירים לסטודנטים.

במקרה של בצלאל, העישון מתרחש בתוך הבניינים וכנגד החוק שחוקקה המדינה. עם זאת, ניתן לראות כיצד המוסד תיקצב משאב כדי לאכוף חוק זה ומצא דרך בעלת מימד אישי ורלוונטי לסטודנטים על מנת לקבל היענות מצידם. התייחסות נקודתית ולא מערכתית איננה פותרת את בעיית העישון באופן מלא.

3. **"אורנים" – נאמני ניקיון³** - כשלאחד המרצים מהפקולטה לביולוגיה במכללה האקדמית לחינוך "אורנים" נמאס היה לראות את כל בדלי הסיגריות שמלכלכים את הדשא של הפקולטה, הוא שלף את תעודת "נאמן ניקיון" שלו וקנס אדם שהשליך בדל סיגריה בדשא. מכאן, המרצה קרא לסטודנטים ועובדים נוספים בעלי תעודת "נאמן ניקיון" להצטרף למאבק לשמירת הניקיון במכללה. בזכות התמדה ועבודה מרובה של אותם נאמני ניקיון במהלך סמסטר א', התוצאות הורגשו במהלך סמסטר ב' במהלכו הסביבה נשמרה נקייה, ונדרשה פחות עבודה מצד נאמני הניקיון. בסיום אותה שנת הלימודים נאמני הניקיון סיימו את לימודיהם, ומכיוון שלא נמשכה האכיפה בשנה שאחרי כן, תופעת הלכלוך חזרה.

דוגמא זו מובאת משתי סיבות. אחת, להראות כי ללא אכיפה כלל מערכתית, המוטמעת במערכת באופן סודר ולא מתחלף, האכיפה איננה נשמרת. שתיים, בחינת רעיון "נאמני הניקיון", עליו יורחב בפרק 4.

העישון הסביל מזיק. נקודה. עובדה זו ידועה לקהילה המדעית – רפואית, לרשויות המוניציפאליות, ולקהל הרחב. משום כך בשנים האחרונות, גוברת ההכרה בעולם בצורך בחקיקה למניעת החשיפה לעישון מיד שנייה. מגמה זו, מדגישה את הנחיצות בהתמודדות אקטיבית גם במחוזותינו. בפרק הבא ארחיב את הסיבות מדוע לדעתי על מכללת דוד ילין להתמודד אקטיבית, ולהתחיל במיסוד מדיניות בתחום אכיפת העישון.

² ראיון בע"פ עם גדי זינגר, מנהל תפעול בצלאל (תש"ע).

³ ראיון בע"פ עם עמרי שבת, רכז מגמה ירוקה (תשס"ט) במכללת אורנים.

2. מדוע מכללת דוד-ילין? – שינויים מרחיקי לכת בתחום העישון, כביטוי

לאופי המכללה ותפקידה כמכללה מחנכת

בפרק זה אציג את חזון מכללת דוד ילין, תפקידה כמכללה העוסקת בחינוך, ואת האוכלוסייה אותה היא משרתת. לאור כך, אנסה להראות את החשיבות בנקיטת התערבות למניעת חשיפה לעישון מיד שנייה, והובלת שינויים מרחיקי לכת בנושא, במיוחד במכללת דוד ילין.

2.1 מתחם המכללה כמשרת אוכלוסיות יעד ייחודיות

במכללת דוד ילין הרוב המכריע של אוכלוסיית המכללה הינה נשים בשיא פוריותן- אמהות, נשים בהריון או אמהות לעתיד⁴. בנוסף, מזה שנה פועל במכללה פעוטון לתינוקות עד גיל שנה, הפתוח לתינוקות של סטודנטיות במכללה (אתר מכללת דוד ילין, 2010). מעבר לכך, המכללה היא חלק ממתחם חינוכי שכולל שני בתי ספר יסודיים הצמודים לשני צדדיה של המכללה. חלונות כיתות שני בתי הספר פונים לשטח המכללה, הילדים עוברים בין כתלי המכללה לצרכי לימודיהם ואף לומדים בתוך שטח המכללה. נזקי העישון הסביל כלפי נשים, נשים בהריון וילדים, כפי שהוצגו בפרק הקודם, מדגישים את הצורך בהגבלה מיידית של העישון במרחבי המכללה.

2.2 שינוי כהבניה לעתיד – על ידי מתן דוגמא אישית

*"הדרך הנכונה לחנך בני אדם
היא להיות להם לדוגמא"
אלברט אינשטיין*

מכללת דוד ילין היא מקום הכשרתם של אנשי חינוך, ואלה, יהיו בהמשך דוגמא אישית לתלמידיהם. על פי רודולף שטיינר, הוגה ומייסד הרוח האנתרופוסופית, למידה ובמיוחד זו של ילדים מתרחשת בעיקר על ידי חיקוי ודוגמא. דיבור מוסרי והסברה תבונתית אינם משפיעים על ילדים, אלא המעשים שמתבצעים לעיניהם, על ידי המבוגר. הילד מחקה את סביבתו באופן פסי, מוחשי וישיר ובנוסף גם באמצעות חושיו, אשר דרכם הוא מפנים את כל הפעולות המוסריות והבלתי מוסריות, הנבונות, טיפשיות וכהנה שסביבתו משרה (שטיינר, 1919). בגיל בית הספר, הילד מחפש דמות סמכותית שניתן ללכת בעקבותיה. הילד רואה את מחנכיו והדברים שהוא רואה, הוא מקבלם באופן טבעי וללא ספקות. על יסוד ראייה זו נבנים מצפוננו של הילד, הרגליו, נטיותיו והתבוננותו על העולם (שם). ככך, על מכללת דוד ילין להוות בעצמה כמקור לדוגמא אישית לאותם אנשי חינוך, שבעתיד יפגשו עם ילדים, ויחונכם לא רק באמצעות הסברים אלא ובעיקר על יד הווייתם.

⁴ ראיון בע"פ עם מיכל יובל (תש"ע).

הקרקע שמכללת דוד ילין מצמיחה בה את המורים לעתיד, תהיה הקרקע שתונחל לאחר מכן לדור הבא.

2.3 המכללה כפורצת דרך חינוכית

מאז היווסדותה, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין, מיצבה את עצמה כפורצת דרך בתכניות חינוכיות שונות ומגוונות, ביניהן : תכנית חפ"ן (חינוך פתוח ניסויי), לימודי אנתרופוסופיה, תרפיה באמצעות מוזיקה, מחול, אומנות, בע"ח וגינון⁵ בארבע השנים האחרונות פועל במכללה המכון לחינוך לקיימות שהינו חלוצי באופן בו הוא משלב נושאי סביבה וחברה, ובפעילותו דרך חתך כלל קהילת המכללה- סטודנטים, מרצים, עובדי מנהל ומנהלה (נספח 4) (שם).
אני מאמינה כי גם יוזמה זו יכולה לקחת את מקומה כפורצת דרך לשינוי חברתי, סביבתי וחינוכי.

2.4 מכללה ירוקה

במסגרת המהלך של פיתוח אזרחות סביבתית, קבלה על עצמה המכללה בשנים האחרונות לשמש כמרכז שמחנך ומדגים קיימות במארג החיים היום יומי של כלל באי המקום (אתר מכללת דוד ילין, 2010).

בשנת 2007 הוקם המכון לחינוך לקיימות שמטרתו לטפח אנשי חינוך וקהילה החושבים ומממשים התנהגות מקיימת בחייהם ובעשייתם החינוכית, והם שיטמיעו את הנושא במוסדות החינוך השונים כחלק ממארג החיים של כל ילד, מורה ואזרח. בפעילות המכון פועלים אנשי חינוך אשר בחרו לעדכן ולעצב את דרכי הוראתם על פי עקרונות החינוך לקיימות. עמם מחויבת כלל קהילת המכללה ליישומן ברובד האקדמי, הקהילתי, החברתי, הפיזי והמנהלי (שם).

החינוך לקיימות עוסק בפיתוח רגישות סביבתית, חברתית ומוסרית ומחויבות אזרחית. נכללים בו תחומי דעת רבים, דרכי פעולה והרגלי חיים ברמת הפרט והקהילה. אלו אמורים להשתלב יחד במטרה ליצור מערכות חברתיות וכלכליות השומרות על איכות המערכות הסביבתיות והטבעיות בהן אנו מתקיימים ונתקיים לאורך זמן (שם).

בשנת 2007 המכללה גם הוכרה כקמפוס ירוק ע"י המשרד להגנת הסביבה. תו קמפוס ירוק מעיד כי המוסד האקדמי עומד בקריטריונים של מודעות ופעילות סביבתית בתחומים האקדמאיים, הקהילתיים והמנהלתיים-פנימיים (יוזמות וניהול מושכל של משאבי סביבה במכללה). הענקת תו הקמפוס הירוק מקדמת את המכללה צעד נוסף לקראת ביסוסה כמרכז לחינוך לקיימות בקרב גופים אקדמיים וציבוריים כאחד (אתר מכללת דוד ילין, 2010 ; המשרד להגנת הסביבה, 2010).

המשרד להגנת הסביבה רואה בפיתוח של חינוך בר קיימא כאחד הנושאים החשובים שעומדים על סדר היום. מוסדות חינוך המחנכים לקראת פיתוח בר קיימא, יוצאים נשכרים בכמה וכמה מישורים :

1. **פיתוח כישורי אזרחות פעילה** - העיסוק בנושאים הסביבתיים נותן בידי הנחשפים (ילדים, נוער ומבוגרים) ידע, כלים ומוטיבציה לפעול מול הרשות המקומית, הממשלה ואנשי ציבור למען השמירה על זכויותיהם. רכישת כישורים אלו, החל מגיל הגן, מבטיחה כי בעתיד יהיו ילדי

⁵ ראיון בע"פ עם מיכל יובל (תשי"ע).

הגן/תלמידי בתי הספר/סטודנטים אזרחים פעילים המבינים כי זכותם וחובתם לפעול ולהשפיע למען שיפור איכות החיים והסביבה.

2. **פיתוח כישורי חיים** - ההתמודדות עם דילמות סביבתיות ועם הניסיונות לפתור אותן באמצעים של גישור, שכנוע ודרכים נוספות מפתחת בקרב העוסקים בנושא את היכולת לראייה ביקורתית. חשובה ביותר ההבנה, כי לא לכל דילמה יש פתרון חד משמעי, וכי לכל פתרון יש יתרונות, חסרונות ומחיר כלכלי וכי בכל מצב יש למצוא פתרון שבו ממזערים את כמות ועומק הפגיעה בסביבה ובאנשים החיים בה.

3. **הפחתת אלימות** - טיפוח הסביבה הפיסית ופיתוח ההבנה כי "העולם הוא החדר של כולם" וכי האחריות למראה חצר בית הספר, הגן, המתנ"ס, הקמפוס, היישוב וכלל המקומות ברשות הרבים מוטלת על כל אחד ואחת, מביא ליצירת תחושת שייכות ומחויבות שמפחיתה את האלימות והוונדליזם.

4. **רווחים כלכליים** - מוסד חינוכי ירוק יהנה מרווחים כלכליים כתוצאה משימוש מושכל וחסכון במשאבים.

(לקוח מתוך: המשרד להגנת הסביבה, 2010).

המשרד להגנת הסביבה מבקש על ידי הפיכת המוסדות למוסדות חינוך ירוקים, לעודד מעורבות ולקיחת אחריות על הסביבה. המשרד מאמין שבעתיד השיקולים הסביבתיים יהפכו להיות מרכזים יותר ויותר בקבלת ההחלטות, וכי הילדים שגדלים היום יפנימו את העובדה שמין ההכרח לראות את המשולש כולו: סביבה- חברה- כלכלה (שם).

בתוך כך הוקמה במכללה המועצה לתרבות בת קיימא בדוד ילין, זהו פרום רחב ומגוון המורכב מאנשים המייצגים את כל חתך החיים במכללה - הנהלה ומנהלה, אנשי אחזקה וניקיון, סטודנטים ומרצים, כאשר מגוון זה בא לשקף שהארגון כולו, על כל רבדיו, פועל יחדיו לקדם תרבות מקיימת. בישיבות המועצה מועברים דיווחים על הנעשה במכללה ומחוצה לה, מועלים סוגיות רלוונטיות, מתרחשים סיעורי מוחות משותפים לאיתור נושאים מרכזיים שיש לטפל בהם, ומתקיימת התווייה ראשונית לדרכי פעולה (נספח 5). ננקטו פעולות מעשיות וחינוכיות המבטאות את החשיבות הרבה שהמכון לחינוך לקיימות מייחס למשולש סביבה- חברה- כלכלה: מרכז לניהול אשפה, חסכון בנייר ובחשמל, מערכת איסוף מי גשמים, תחנה מטאורולוגית, נגישות לבעלי צרכים מיוחדים (אתר מכללת דוד ילין, 2010).

מיגור תופעת העישון ממשיכה את אותה תפיסת מחשבה, שבה מכללת דוד ילין מחנכת ופועלת לשיפור הסביבה, החברה והכלכלה. מהלך של שינוי הרגלי חיים מעצם טבעו הוא מהלך של חינוך הסביבה.

לאור המובא לעיל אני תופסת כי זו מקומה של מכללה לחינוך, שמאכלסת בתוכה אוכלוסייה מיוחדת ושחרטה על דגלה להיות פורצת דרך בתחומי החינוך והסביבה, להיות הראשונה שתכריז הצהרה חינוכית, סביבתית ובריאותית, על ידי כך שבהדרגה תביא למצב של קמפוס נקי מעישון, ותוביל את המהלך עבור שאר המוסדות האקדמאים בארץ.

בפרק הבא אציג את עמדתה של מכללת דוד ילין בנושא העישון, אציג את הדעות והמאפיינים ההתנהגותיים של באיה וכן את נכונות המוסד לעריכת שינויים במדיניות הגבלת העישון המונהגת בקמפוס.

3. עישון בדוד ילון - תמונת מצב

כיום, בהתאם לחוק המדינה, במכללת דוד ילון חל איסור לעשן בתוך בניין סגור. עם זאת, בדומה ליתר המוסדות האקדמאיים בארץ, לא קיימת שום הגבלה של העישון בשטחיה הפתוחים. פרק זה הוא ניסיון להבין ולהציג את דעת הסטודנטים, עובדי המכללה והנהלת המכללה, על מצב זה ודעתם על יוזמה ורעיונות שונים, לאכיפה להגבלת העישון בשטחים הפתוחים. זאת כרקע לבניית תוכנית עתידית שתתחשב בצרכיהם ותיקח בחשבון את הקשיים הצפויים.

3.1 אוכלוסיית המכללה - לומדים ועובדים

אוכלוסיית הסטודנטים במכללת דוד ילון מונה כיום יותר מ-3,000 סטודנטים הבאים לרכוש תעודת הוראה, תואר ראשון בחינוך B.Ed. ותואר שני M.Ed. בהוראה ולמידה. בקרב אוכלוסיית הסטודנטים ניתן למצוא יהודים חילוניים ודתיים, ערבים חילוניים ודתיים, מוסלמים ונוצרים, וכן עולים חדשים מרחבי העולם (אתר מכללת דוד ילון, 2010).

3.2 מעשנים ולא מעשנים – שאלון וראיונות אישיים

יצאתי לבדוק את דעתם של הסטודנטים והעובדים במכללה בכל הנוגע לעישון בשטחים הפתוחים של המכללה.

השאלון הורכב משאלות סגורות, ומשאלות פתוחות המבקשות לפרט ולחוות דעה. השאלונים היו זהים לסטודנטים לעובדים, וחולקו באקראי לפי התפלגות המסלולים ואחוזי סטודנטים מול עובדים [לפי הנחייתה ובאישורה של המנחה ד"ר מיכל יובל (נספח 6)].

58 שאלונים מולאו - 40 שאלונים על ידי הסטודנטים ו-18 שאלונים על ידי העובדים. השאלונים נועדו לתת תמונת מצב כללית על היחס לעישון בשטחים הפתוחים של המכללה. על מנת להגיע למסקנות מקיפות ומובהקות יותר, יש לערוך סקר בעל מדגם רחב יותר.

את תוצאות השאלונים חילקתי לפי שני משתנים: מעשנים - לא מעשנים, עובדים - סטודנטים. המשתנה הראשון נועד להבחין בין דעותיהם של קבוצת המעשנים כלפיהם מופנת הצעת החוק, לבין קבוצת הלא מעשנים, עליה החוק נועד להגן. המשתנה השני בא להשמיע את קולם של שתי אוכלוסיות המכללה, עובדים, אשר להם זהו מקום העבודה הקבוע, ולסטודנטים, אשר עבורם המכללה משמשת בית, מרכזי יותר ומרכזי פחות, במשך שנות לימודיהם⁶.

להלן מתוארת ההתפלגות של המדגם ותוצאותיו כאשר התייחסתי הן לתוצאות הכמותיות והן לממצאים האיכותניים⁷ שעלו מהשאלונים.

⁶ בהבאת התשובות הפתוחות הבחנתי בין העובדים לסטודנטים כאשר פרט זה היה משמעותי לשאלה.

⁷ הציטוטים שהובאו בעבודה נאמנים למקור, למעט פעמים ספורות בהם הייתה עריכה לשונית קלה.

אוכלוסית המחקר :

סה"כ		עובדים		סטודנטים		
29%	17	22%	4	33%	13	מעשנים
71%	41	78%	14	68%	27	לא מעשנים
100%	58	100%	18	100%	40	סה"כ

שאלות וממצאים :

1. מה דעתך על החוק למניעת העישון במקומות ציבוריים והחשיפה לעישון ? :

חוק למניעת העישון במקומות ציבוריים והחשיפה לעישון, התשמ"ג – 1983 *
 "מטרתו של חוק זה למנוע את העישון במקומות ציבוריים ואת חשיפת הציבור לעישון, הגורמת למוות, למחלות ולנכות"

מדגם ציטוטים מתשובות המעשנים :

- "חוק חשוב ביותר. אם אני בוחרת להרעיל את עצמי, אין שום סיבה שאפגע בסובבים אותי"
 - "חוק נכון והכרחי, אם לא היה קיים היינו מריחים רק סיגריות"
 - "חוק חשוב אך לא מספיק בשביל לייעד לו כח אדם"
 - "מפר את הזכות שלי לעשן היכן שמתחשק לי"
 - "בעד החוק בחללים סגורים, אך לא באזורים פתוחים"
- מדגם ציטוטים מתשובות הלא מעשנים :**
- "בעד החוק מכיוון שלא נעים להיות בתוך מסך עשן"
 - "הלוואי שאנשים ומקומות שונים יכבדו את החוק ויפעלו לפיו"
 - "חוסך לאנשים ביישנים את הצורך לבקש שלא יעשנו לידם"
 - "רעיון טוב מאוד, אך זוכה בקרב הציבור ליחס נרחב של זלזול והקלת ראש"
 - "חוק השומר על זכויות ובריאות האנשים שלא מעשנים, עוזר בחינוך מחדש של דור צעיר, הבעיה היא שאין אכיפה של החוק"
 - "חוק חובה, אי אפשר בלעדיו"

מניתוח התשובות עולה כי בקרב סטודנטים ועובדים מעשנים הובעה הבנה והסכמה כמעט גורפת כלפי החוק. בקרב המעשנים נשמעו גם קולות מסויגים שהביעו ביקורת על הגבלת החופש האישי שלהם כמעשנים.

בקרב הסטודנטים והעובדים הלא מעשנים חזרו ונשנו הקולות התומכים בחוק שבא להגן על הציבור הלא מעשן מפני נזקי העישון הפאסיבי, עיגון הזכות לסביבה בריאה על פי חוק ובכך וביטול אי הנעימות האישית להעיר למעשן. ישנה הכרת תודה לשיפור באיכות הסביבה והחיים בעקבות החוק. ישנה הבעת צער שאין אכיפה מספקת של החוק והיענות מצד המעשנים והמוסדות הציבוריים לחוק. נשמעו גם הקולות שהחוק תורם לשינוי הרגלים תרבותיים וחינוכיים.

2. האם העישון בשטחים הפתוחים של המכללה מפריע לך?

לא	כן	
59%	41%	סטודנטים לא מעשנים
43%	57%	עובדים לא מעשנים

מדגם ציטוטים מתשובות הלא מעשנים שהשיבו בחיוב:

- "הם מפריעים לי מאוד ! בחוץ, במכללה, אני כל הזמן מוקפת בעשן סיגריות ומנסה לברוח מזה. מפריעה לי המחשבה שאני מעשנת פאסיבית במכללה. והריח מפריע לי"
 - "אין הרבה מקומות פתוחים, ובמקומות שיש, כולם יושבים ומעשנים. כשיוצאים ועוברים בין בניינים אז עוברים בעשן הסיגריות"
 - "אינני יכולה ליהנות מאותם שטחים פתוחים, העשן סיגריות מפריע לי"
 - "מאוד מפריע ! המעשנים בדרך כלל אינם מתחשבים בסובבים. זה מזיק לבריאות שלי"
- העשן מגיע מדגם ציטוטים מתשובות הלא מעשנים שהשיבו בשלילה:**
- "בתנאי שאני לא נמצאת ליד אותם האנשים שמעשנים"
 - "אין לי בעיה כל עוד זה בשטח פתוח והעשן מתפוגג עם הרוח "
 - "אני מתרחקת ודואגת לא לשבת במקומות שלא נוח לי"
 - "בדרך כלל לא מפריע. כשאני רואה מישהו על הדשא מעשן, אני לא מתקרבת אליו. ולהיפך, אם מישהו על ידי מעשן בשטחים הפתוחים, אני מתרחקת"
 - "לדעתי אם הוא לא מזיק לאחרים, אני לא רואה בעיה"

שאלה זו בדקה את מידת הפרעה של עישון בשטחים פתוחים בקרב העובדים והסטודנטים במכללה. הסטודנטים והעובדים המעשנים כולם ככולם סימנו כי העישון בשטחים הפתוחים אינו מפריע להם. אלה מבין הלא מעשנים שסימנו כי העישון במקומות הפתוחים מפריע להם, רשמו כי העשן וריח הסיגריות מפריע מאוד, שחסר מקום נקי וצח מעשן הסיגריות, בין היתר משום שהעשן נישא ברוח למקומות נוספים. נשמעו הטענות כי מי שלא רוצה לנשום עשן סיגריות נאלץ לחפש מקום או לזוז ממקומו ולחפש מקום אחר. שקיים חוסר התחשבות מצד המעשנים, וכי העשן הופך את הרוב הלא

מעשן למעשנים פאסיביים. כמו כן עלו השלכות נוספות כגון בדלי סיגריות זרוקים, ריח הסיגריות נדבק לבגדי המעשנים והלא מעשנים, שזו תופעה חברתית מכוערת ונשמעה תלונה מצד עובדת כי העשן חודר לחללים הסגורים. הלא מעשנים שענו כי העישון בשטחים הפתוחים של המכללה אינו מפריע להם, הסבירו זאת בכך שהם עוברים למקום אחר, או מכיוון שהעישון מתפזר באוויר הפתוח ולא מזיק להם.

3. האם את/ה מעוניינת שיוקמו במכללה פינות עישון מוגדרות?

המשיבים התבקשו להתחשב בסיבות אישיות, חברתיות, סביבתיות, חינוכיות ועוד. השיבו בחיוב:

עובדים לא מעשנים	עובדים מעשנים	סטודנטים לא מעשנים	סטודנטים מעשנים
64%	25%	85%	31%

מדגם מדברי המעשנים שהשיבו בחיוב:

- "העובדה שאני מעשנת איננה צריכה להפריע ללא מעשנים, סיבה נוספת היא שכך כל בדלי הסיגריות יתרכזו למקום אחד ובתוך מאפרות ולא כמו המצב הנוכחי פזורים על הרצפה"
 - "להרגיש בנוח לעשן ללא הפרעה ללא מעשנים, ושיהיה לי מקום שמותר לי לעשן"
 - "חשוב לכבד רגשות של כל אדם"
- #### מדגם מדברי המעשנים שהשיבו בשלילה:
- "רוצה לעשן במקומות ציבוריים"
 - "זה מטרד - למרות שזאת מטרה טובה"
 - "לא יהיה מספיק זמן לגשת לפינות עישון משום שההפסקה קצרה מדי"
 - "במקומות פתוחים הנזק הוא מזערי"

ניתוח התשובות מראה כי המעשנים שהשיבו בחיוב כי היו מעוניינים שיוקמו פינות עישון הסבירו זאת בכך שלהם לא נעים ונוח להפריע לציבור הלא מעשן ושהם היו מעוניינים שיהיה להם מקום שמותר להם לעשן ללא התחושה הלא נעימה. כמו כן נשמעה הטענה שכך תישמר סביבה נקייה יותר מכיוון שיהיה מקום מסודר לכל בדלי הסיגריות.

המעשנים שהתנגדו להקמת פינות עישון התנגדו בשל סיבות של הגבלת החופש שלהם, שלא יהיה מספיק זמן להגיע לפינות העישון, וכמו כן נשמעה הערה שהנזק הבריאותי בשטחים פתוחים הינו זעיר.

מדגם מדברי הלא מעשנים שהשיבו בחיוב:

- "כדי שיהיו מקומות שאינם חשופים לעישון, לא נעים שמתיישב לידי מישהו שמעשן או שאני נאלצת לשבת ליד אדם כזה. מבחינה חינוכית ההפרדה מעלה את המודעות לכך שהעישון איננו בריא ומי שרוצה לסכן את גופו מוזמן לעשות זאת מבלי להזיק לאחרים"
- "מנקודת מבט אישית - אני רוצה לשבת בחצר של המכללה בלי שיהיו לידי מעשנים. מנקודת מבט חינוכית – נראה לי מאוד חשוב להעלות את הנושא של עישון בקרב מורים לעתיד ולהתייחס לזה ברצינות. בנוסף, ישנן המון נשים בהריון במכללה ולהקיף אותן בסיגריות זה מאוד לא מתחשב"
- "עדיף שיהיו פינות עישון כדי שהלא מעשנים לא יעשנו פאסיבית. זוהי מכללה לחינוך וחשוב שהדוגמא תתחיל כבר מפה"
- "ליצור חוש אחריות אצל המעשנים להתחשב באנשים הלא מעשנים"
- "הייתי רוצה לצאת החוצה לאכול, במקום להשאר במשרד, ולדעת שלא אצטרך לזוז בזמן הארוחה ואף אחד לא יטריד אותי"
- "ראוי שבמוסד שמכבד את עצמו תהיה פינת עישון"
- "כדי לתת מקום גם לאחר מתוך בחירה שלו לעשן או לא"

ניתוח התשובות מראה כי בקרב סטודנטים ועובדים לא מעשנים אשר בעד פינות העישון, הטענות שחזרו על עצמן היו הן בפי הבריאותי ואישי, והן בפי הכללי יותר, החברתי-תרבותי-חינוכי. מבחינה אישית נשמעו הקולות שלא נעים ולא בריא להיות מוקפים באופן תמידי בעשן הסיגריות, וכי הביטול העצמי מול המעשנים הוא מטרד. בפי הכללי יותר נשמעו קולות רבים הטוענים כי העישון הינו תופעה חברתית פסולה, שהמהלך יכול לגרום לשינוי בהרגלי הצריכה של המעשנים ולהעלאת המודעות הן לנזקים הבריאותיים והן להתחשבות. ראוי שמורים לעתיד יהוו דוגמא לתרבות מתחשבת ובריאה, וכי מכללה לחינוך היא המקום להתחיל בו.

מדגם מדברי הלא מעשנים שהשיבו בשלילה :

- "לא צריך לגדר את המעשנים, מי שלא מעוניין שיעשנו לידו - יכול לדבר"
- "עדיף להשאיר את העישון לשטחים הפתוחים, כי יש מרחב. פינות מוגדרות יגרמו לריכוז של העשן במקום אחד"
- "העישון מזיק ולא צריך לעודד אותו. יצירת פינת עישון רק תגביר את הקשר בין החברתיות לעישון ותגרום להגברת העישון"
- "עישון בחצרות בהן האוויר פתוח, תחלופת אוויר ומרחב מספק לעבור בו – איננו מפריע ליי"

בקרב סטודנטים ועובדים לא מעשנים שאמרו כי לדעתם לא צריך פינות עישון, נטען כי דווקא פינות עישון יזיקו יותר מאשר המצב כפי שהוא היום. עלה החשש כי עישון במקום אחד יפריע בשל ריכוז העשן, יותר מאשר אם העשן מתפזר בשטחים הפתוחים. פינות עישון יהוו אזור מלוכלך בבדלי סיגריות וההפרדה תיצור מצד אחד ניכור בין המעשנים ללא מעשנים וקושי חברתי בתוך קבוצה מעורבת של מעשנים ולא מעשנים, ומצד שני תחזק את הקשר בין העישון לחברתיות. כמו כן נטען כי העישון בשטח הפתוח איננו מזיק ולכן איננו מפריע.

יש לציין כי מיעוט מהמעשנים והלא מעשנים טענו כי לא משנה להם בין אם יוקמו או לא יוקמו פינות עישון.

4. כמה פינות עישון רצוי שיהיו והיכן עליהן להיות ממוקמות?

הן המעשנים והלא מעשנים ציינו כי פינות העישון צריכות להיות מותאמות לכל עונה, מקורות כהגנה מפני הגשם או מפני השמש. חובה שיהיו פחים לזבל, ומאפרות כדי להפסיק את התופעה של השלכת בדלי הסיגריות על הרצפה באזורי העישון וברחבי המכללה. הוצע גם שהפינות יכילו הסברים בנוגע לסיבת הקמת פינות העישון.

היו מספר סוגיות שהדעות נחלקו לגביהן. בעוד שהמעשנים וחלק מהלא מעשנים סברו כי הפינות צריכות להיות זמינות, ומפוזרות ברחבי המכללה (כמה פינות ברחבת ד', בגינה, במרפסות, ליד כל בניין, בבריכה) חלק אחר מציבור הלא מעשנים טוען כי הפינות צריכות להיות כמה שיותר מרוחקות ומבודדות, כדי שהעשן לא יתקרב לשטחים הכללים של המכללה ולציבור הסטודנטים והעובדים, וכמובן שיהיו רחוקות מכל בניין וכניסה לבניינים. אזור אחד שנראה כי הוא מהווה אזור מריבה שציבור המעשנים והלא מעשנים מעוניינים להכריז בו את שליטתם - הינו הבריכה. ראוי גם לציין כי אף אחד לא ציין את הדשא בבנין א' כפינה עתידית לעישון.

סוגיה נוספת שהעלתה מחלוקת הייתה האם פינות העישון צריכות להוות מקום חברתי, ומכאן להקצות עבור העניין ספסלים ומקומות ישיבה רבים ונוחים, או שמא פינות העישון באות לסמל את הקצתו של העישון ולכן אין לטפח את תרבות העישון והנושא החברתי שסביבו, מכאן שאין להופכן לפינות ישיבה נוחות.

אחת ההצעות הייתה שיש להקצות פינות עישון לפי אחוזי המעשנים במכללה. בנוסף נשמעו מספר הערות המבטאות את הלך הנפש של הציבור הלא מעשן בנוגע להיכן וכיצד יש לאפשר את העישון, תשובות כגון - על הירח, בכביש הראשי עם עשן המכוניות, שפינות העישון צריכות לכלול מים, סבון, ומשחת שיניים כדי להתנקות מריח הסיגריות.

5. שאלה למעשנים בלבד: אם יוקמו במכללה פינות עישון, האם תשתמש רק בהן?

בהשתדלות	לא	כן	
23%	8%	69%	סטודנטים
0%	25%	75%	עובדים

מרבית הסטודנטים המעשנים אמרו כי יכבדו את הנהלים, והיו כאלה שאמרו שישתדלו מאוד לכבד את "החוק".

מבין העובדים המעשנים, עובדת אחת רשמה שלא תתחשב ולא תעשן בפינות המוסדרות, היות ולדבריה לפעמים אין זמן לרדת לשטחים הפתוחים, היא הוסיפה שרצוי שיהיה חדר עישון קרוב למשרדים.

6. דרכי אכיפה: במידה ויוחלט על הקמת פינות עישון ויהיה צורך לאכוף את העישון רק לפינות אלה, מה דעתך על דרכי האכיפה המוצעות להלן:

אוכלוסיה השיטה	סטודנטים מעשנים	סטודנטים לא מעשנים	עובדים מעשנים	עובדים לא מעשנים
בעד שילוט	100%	96%	100%	86%
בעד קנסות (*)	23%	48%	50%	57%
בעד נאמני עישון מקרב הסטודנטים	31%	48%	25%	57%
בעד אחריות עובדי הניקיון	23%	26%	0%	0%

(*) בהנחה שההכנסות מהקנסות ייכנסו לקופת מגמה ירוקה ואגודת הסטודנטים

סעיף זה דן בדרכי אכיפה "רכות" ו"קשות".

שילוט - המעשנים כולם הביעו תמיכה מלאה בשילוט כדרך אכיפה. בקרב הציבור הלא מעשן נאמר כי השילוט הוא הסברתי וחיוני, עם זאת הועלו ספקות לגבי יעילותם וסמכותם היות ואנשים לא מתייחסים או פועלים לפיהם.

לדעתי, במערכת ההתנהגות וההתנהלות הישראלית, שילוט איננו נתפס כבר סמכא. השילוט אכן הכרחי אך כחלק מהתייחסות שלמה בעת תהליך של שינוי והטמעה. השילוט יהווה חלק חשוב במערך ההסברתי והחינוכי, אך הוא לא יהיה בלעדי.

באשר **לקנסות**, רעיון הקנסות גרר תגובות רבות. אחת הטענות הייתה שזאת לא גישה חינוכית, בעוד האחרות הציעו שיש לקיים שלבים מוקדמים לשלב הקנסות (כגון אזהרה ו"עבודות שירות" בפעילויות של המגמה הירוקה או בפעילות לטובת הטמעת החוק). חלק טענו כי אין לקנוס סטודנטים בעוד שאחרים טענו כי זאת חובה, אחרת לא תהיה התייחסות וצייתנות. היו כאלה שאמרו שיש לקנוס במחירים נמוכים, בעוד השאר גרסו שיש לקנוס במחירים גבוהים מאוד (אפילו במאות שקלים). מספר אנשים סברו שהקנסות לא צריכים להכנס לקופת אגודת הסטודנטים אלא לעבור לעמותות חיצוניות של סיוע ועזרה.

ניתן להתדיין לגבי הצביון החינוכי של הטלת קנסות. אפשר לראות בהטלת קנסות כדרך שאינה חינוכית ומאידיך ניתן לתפוס זאת כהצבת גבולות, ובחינוך הצבת גבולות נתפסת כחשובה. לדעת דוח ארגון הבריאות העולמי ששם את נושא עישון יד שנייה בראש המעלה, העיסוק בהגבלת העישון הוא איננו הגזמה, אלא חובה. לדעתי, הגיע הזמן להפסיק להרכין את הראש עבור מיעוט שדרכיו מסכנות את הרוב. כדי להפוך את המצב, ממצב שלמעשנים מותר לעשן ללא התחשבות בסביבה, למצב

שעליהם להצטמצם, הן במרחב וכפועל יוצא גם בכמות, הדרך היחידה לאכוף את השינוי, היא על ידי הצבת גבולות מאוד ברורים ובלתי מתפשרים.

אני מסכימה עם רעיון "השלבים", תחילה אזהרה, שנית "עבודת שירות" וכן הלאה, אך לא לוותר ולחשוש מהצבת גבול גם אם הדבר "לא נחמד".

תארו לעצמכם שבכביש בו הנהגים נוהגים במהירות מעל המותר, השוטרים יחלקו לנהגים פתקים בהם כתוב "נהגת במהירות שמעל המותר, להבא סע על פי חוק". הדבר יכול להיות נחמד, ויכול לפעול על הנהגים הנחמדים, אך הדבר גם ידרוש כוח אדם רב כדי להפוך את כל הנהגים בכביש זה נהגים על פי חוק. באותו הזמן גם יכולות להיגרם תאונות. אם הנהגים היו יודעים מראש שהם צפויים לקנסות, הם היו נוהגים על פי חוק. אכיפת החוק על ידי קנסות תביא לכך שתרבות הנהיגה תשתפר והחינוך לנהיגה בטוחה יוטמע. הקנסות יביאו לכך שגם הנחמדים וגם המועדים לפורענות יתייחסו לחוק.

נאמני עישון מקרב הסטודנטים, כאן ניתן לראות העדפה אצל הלא מעשנים על פני המעשנים לגבי הרעיון של נאמני העישון בקרב הסטודנטים. חלק מהתגובות ציינו שנאמני העישון צריכים להיות מורכבים מסטודנטים ומסגל המכללה יחד, ושיש לפעול בתורנויות. סברות אחרות גרסו כי הרעיון של נאמני עישון הוא ילדותי וישרה אווירה לא נעימה, או מאידך איננו דבר ישים, ועל הסטודנטים לקחת אחריות על עצמם. צריך להמשיך "לנדנד למעשנים".

רעיון נאמני העישון התפתח ממפגש של רכזי "מגמה ירוקה", כשרכזי מכללת אורנים סיפר על "נאמני הנקיון" הפועלים במכללתם (הוצג בפרק 1). עלה בדעתי למזג בין רעיון זה לבין הצורך, לדעתי בהשגחה ובאכיפת הנהלים החדשים שיתקבלו (ארחיב על כך בפרק הבא).

בנוגע להטלת האחריות לאכיפה על **עובדי הניקיון**, רק כרבע מהסטודנטים סימנו כי הם בעד אחריות עובדי הניקיון על אכיפת נושא העישון. הן סטודנטים והן עובדים חזרו וטענו כי זאת לא עבודתם של עובדי הניקיון, שהדבר ישים אותם במעמד לא נעים, ושזה אינו מתפקידם להיות גורם מחנך. נשמע גם הקול הסקפטי שטען כי הטלת האחריות על עובדי הניקיון איננה תניב תוצאות. באופן אישי גם אני איני מסכימה עם הרעיון להטיל את האחריות על עובדי הניקיון. במערכת כמו שלנו לעובדי הניקיון אין סמכות. יתרה מכך, הם נחשבים ל"עובדים השקופים" של המערכת, ובנוסף לא כולם מדברים עברית, לכן אין להטיל עליהם את התפקיד.

רעיונות נוספים שהוצעו על ידי העובדים והסטודנטים בנוגע לאכיפת החוק:

א ימי מודעות והסברה לנזקי העישון מדי שנה – חובה לכל סטודנט

ב ההפרות יחשבו כבעיות משמעת לכל דבר. הסנקציות על הפרות אלה תהינה תקיפות כמו במקרים אחרים של הפרות משמעת (לדוגמא כמקרה של העתקה) במידה ואנשים לא יקבלו על עצמם את כללי ההתנהגות של המכללה – הם לא יורשו ללמוד במכללה.

ג חזרה ההצעה שיש לקיים עבודות שירות כדוגמת עבודות ניקיון, טיפול בגינת המכללה וכדומה - כתגובה לפגיעה הסביבתית שהמפריס גורמים.

ד לאסור את העישון באופן מוחלט בשטח המכללה

אני מסכימה עם כל ההצעות הנוספות שהעובדים והסטודנטים הציעו ביחס לאכיפה.

בנוסף לכך, נכתבו הערות שהתייחסו לדרכים חינוכיות, שאינן קשורות לאכיפת ההגבלה אך עוסקות בהעמקת המודעות. נשמע הקול שאומר ששינוי בא מחינוך בלבד, ובמקום אכיפה יש לקיים הסברים ושיחות בין הצד המעשן לצד הלא מעשן.

כמו כן, עלו הצעות לקיים סדנאות מסובסדות לגמילה מעישון.

לצערי גם נשמע הקול, גם אם מיעוט, שסבר כי ההתעסקות בשמירה ובאכיפת הגבלת העישון הינה הגזמה ושיש דברים חשובים יותר לעסוק בהם.

מסקנות

על פי הסקר התגלה כי רוב אוכלוסיית המכללה איננה מעשנת 71% (סטודנטים ועובדים) בדומה לאחוז הלא מעשנים ברמה הארצית.

עלה כי העישון בשטחים הפתוחים של המכללה מפריע יותר לעובדים הלא מעשנים מאשר לסטודנטים הלא מעשנים.

אף על פי שנשאלים רבים טענו כי העישון בשטחים הפתוחים איננו מפריע להם, אחוז גבוה מתוכם תמך בהפרדת ובהגדרת שטחים לעישון, במטרה ליצור שטחים ללא עישון.

מעניין היה לחזות כי מבין העובדים והסטודנטים, הובעה סברה מוטעית⁸ שהעישון בשטחים הפתוחים אינו מזיק לבריאות, היות והעשן מתנדף ברוח. עלה חשש שפינות עישון יהוו יותר בעיה מהמצב כיום בשל לכלוך והתהוות ענן גדול של עשן שיתרכזו באזור אחד. מסיבות אלה כ-1/3 מהלא מעשנים התנגד ליצירת פינות העישון.

נקודה מצערת נוספת ששמתי לב אליה היא כי הלא מעשנים התרגלו למצב הנתון של העישון סביבם. יתרה מכך, הם מודעים לכך שאין בידם את הסמכות להעיר למעשן להתרחק, ומכאן שהתרגלו בעצמם להתרחק מהמעשנים. מרביתם הביעו תחושות קשות להכרח זה, וכן הובעה תלונה על פגיעה בבריאותם.

בנושא האכיפה, 23% מהמעשנים אמרו כי יש לדלו לכבד את "החוק", מכאן ניתן להסיק שהחוק המוצע נתפס בעיניהם כהמלצה בלבד, ולא כנוהל משמעותי כמו יתר נהלי המכללה.

נקודה חשובה נוספת שהועלתה היא ההנחה והציפייה שמכללה לחינוך צריכה להוות מקור לדוגמה אישית על ידי הנחת תשתית למודעות והתייחסות חד משמעית ותקיפה לנזקי העישון הסביל.

בנוסף לכך הועלו בקשות נקודתיות מפי העובדים, שמצאתי לנכון להביאן - לאסור עישון באופן מוחלט במכללה, לקנוס כבר היום אנשים שמעשנים בתוך בנייני המכללה (גם אם הן מזכירות המעשנות במשרדיהן), ולהעביר את מסקנות הסקר להנהלת המכללה כדי שתדע את דעת העובדים.

3.3 בעלי תפקידים ומתווי מדיניות : ראיון עם מר ארי שליט - סמנכ"ל כספים ומשאבי אנוש

פניתי אל מר ארי שליט, סמנכ"ל כספים ומשאבי אנוש, לבירור ראשוני ולא רשמי, לבדוק מה ביכולתה של המכללה לעשות עבור הקמת פינות עישון בשטחה (נספח 7).

⁸ ראה פרק 1- נזקי העישון הסביל

מר שליט השיב כי הוא רואה בחיוב את היוזמה אך מאחר ומדובר במשהו מאוד רוחבי, הנושא צריך לעלות לפני הנהלת המכללה, שם תתקבל התגובה האם למכללה יש רצון לתמוך ביוזמה ומהן מגבלותיה בעניין.

הצגתי בפני מר שליט את התכתבותי עם עמותת "אוויר נקי" (נספח 8), אשר חידדה את דבר החוק בנוגע למניעת העישון במקומות ציבוריים, ואמרה כי על פי סעיף 1 לתוספת החוק, בעל מקום יכול להחמיר ולאסור עישון כליל, גם אם לא נדרש לכך בחוק. מר שליט השיב לשאלתי, כי המכללה מוגדרת כמוסד להשכלה גבוהה ושטח המכללה שייך לה, ואכן, בידי ההנהלה ההחלטה אם להגדיר בתחומה אזורים לעישון או לאסור באופן גורף את העישון. אך עם זאת שלמכללה החובה לקיים את החוק, אין בידה סמכויות אכיפה, אלה מצויות בידי הרשות המקומית. לאחר שהמכללה תגבש נהלים ניתן יהיה להכניסם לתקנון המכללה.

מהממצאים שעלו בפרק זה, ניתן להבחין כי מספר גדול של אנשים מחזיק בדעה המוטעית כי עישון בשטח הפתוח אינו מזיק, ויש לדעתי להעלות למודעות את העובדות המדויקות. הרוב של הלא מעשנים וכן חלק מהמעשנים מעוניין ביצירת פינות העישון, הן לנוחות שני הצדדים והן לצורך העלאת המודעות לנזקי העישון הפאסיבי, ורואים את המכללה כמקום שראוי להנחיל בו את המהפך, בשל אוכלוסייתו המיוחדת ובשל היותו מוסד מחנך.

מדבריו של מר ארי שליט עולה שיש למכללה אוטונומיה לקבל החלטות בנושא הנדון, אך קיימת בעייתיות בכל הקשור לנושא האכיפה. לדעתי, העובדה כי עלתה בבירור גישה חיובית לתהליך, מצביעה כי ניתן להתגבר על הקושי ולמצוא פתרונות הולמים.

בפרק הבא אציג את ההצעה שלי ליוזמה חינוכית חדשה, להעלאת המודעות לחשיפה לעישון מיד שניה, במכללת דוד ילין, ונקיטת פעולות למניעת הנזקים. ההצעה מתבססת על הסקירה התיאורטית בנוגע לעישון יד שנייה, מאפייניה של מכללת דוד ילין והמסקנות שעלו מהסקר.

4. יוזמה חינוכית חדשה: מדיניות עישון בדוד ילין

הצורך בהתייחסות למניעת החשיפה לעישון הכפוי, חי בתוכי כבר זמן רב. באמצעות תהליך כתיבת העבודה, הרחבתי את ידיעותי בנושא, והגעתי לידי גיבוש הצעה יישומית. הצעה זו יכולה לשמש את המכללה כבסיס לתכנית פעולה למניעת החשיפה מפני העישון הכפוי, ברחבי המכללה.

4.1 מוטיבציה לפעולה

1. מסקנת הקריאה מהסקירה התיאורטית בפרק הראשון, מעידה כי רק מניעה ב- 100% מחשיפה לעישון סביל תמנע את התחלואה הנובעת מעישון סביל.
2. העישון הפאסיבי לא פוסח על ילדים, תינוקות ונשים בהריון, אוכלוסייה הנוכחת במכללה באחוזים גדולים.
3. מכללה לחינוך - מתפקדה לחנך ולשמש דוגמא לשמירת הסביבה, מודעות בריאותית, ולימוד להתחשבות. מכללת דוד ילין היא מכללה אשר מתפקדה להוציא בוגרים מחנכים שבאחריותם להוות דוגמא אישית. כמו כן, לא ראוי שהמכללה תשמש כמודל שלילי, לילדים שמסתובבים בין כתלי המכללה ובסביבתה (עישון רב בשער המכללה, מול הגנים ובתי הספר שסביב המכללה) ויהיו חשופים חינוכית למוסד המאפשר ונותן לגיטימציה לעישון.
- בנוסף, סביבה נקייה מעישון מהווה גורם חיובי להפחתת העישון בבתים, לפיכך ממשיכה להוות דוגמא גם שם. מכאן, פחות סיכויים שהילדים יעשנו בעקבות הוריהם, המשמשים להם כמודל לחיקוי.
- כפי שבשנים האחרונות יש מהפך בו הרופאים מהווים סוכני שינוי לחיים בריאים והניפו את הדגל להפסקת העישון ושימשו כדוגמא אישית, כך מכללה לחינוך צריכה לחנך את דור המחנכים לעתיד למודעות בריאותית והתחשבות בסביבה. חשוב שמורים יהיו מודל של מבוגרים שאינם מעשנים.
4. מבנה פיזי- נכון שחל איסור לעשן בתוך הבניינים במכללה, אך חלק מכובד מן הזמן של הסטודנטים, ושל העובדים מועבר בחצרות המכללה. כיוון שמכללת דוד ילין הינה מכללה קטנה ובעלת שטח פתוח מצומצם הבעיה אקוטית במיוחד.
5. אחריות ממסדית- מכללת דוד ילין כמקום עבודה, וכ"ביתם השני" של סטודנטים רבים אחראית להגן על זכותם של באיה לסביבה ולמקום עבודה השומר ודואג לבריאותם. כמו כן, נזק העלול להיגרם למי מהעובדים או הסטודנטים יכול להסתיים בתביעה.
6. מכללה ירוקה – מכללת דוד ילין הוכרה כמכללה ירוקה, עישון בשטחים הפתוחים איננו תואם, לדעתי, את ההגדרה הזו. הגבלת העישון או איסורו תביא לסביבה בריאה יותר, חינוך להתחשבות ומודעות סביבתית, תפחית בימי מחלה ותביא ליעילות בעבודה. בכך המכללה תעשה צעד נוסף במיזוג של היבטים סביבתיים, חברתיים וכלכליים ותשמש כסוכנת שינוי.
7. דעת הסטודנטים והעובדים - העברת השאלונים וניתוח הממצאים מראה כי רוב אוכלוסיית המכללה איננה מעשנת, ומעוניינת בהגדרת פינות עישון. ניתן לראות את הסבל של הלא מעשנים וחוסר האונים שלהם למצב הקיים בו הם נחשפים בעל כורחם לנזקי העישון. באין תמיכה חוקית,

נשאר לרוב הציבור, שלא מעשן, לחמוק מהמיעוט שמעשן תוך כדי תחושה של בושה ואי נעימות. כמו כן, מדבריהם עולה חיזוק לסיבות הנ"ל.

4.2 הגבלת עישון בדוד ילין – חולשות ואיומים מול הזדמנויות ונקודות חוזק

חולשות ואיומים

- מגבלות שטח – השטחים הפתוחים קטנים ומועטים. יצירת פינת עישון אחת או יותר אמנם תפחית את החשיפה לעישון יד שנייה ותיצור מרווח של אוויר נקי ללא מעשנים, אך לא תמנע באופן מוחלט את נדידת העשן לאזורים ללא עישון ואת החשיפה לעישון הסביל.
- חוסר זמן להגיע לאותן פינות עישון וחשש שמפאת קוצר הזמן, המעשנים ינסו לעשן באזורים לא לעישון.
- אזור העישון עצמו יהיה אזור עישון אינטנסיבי, וכבד בעשן הסיגריות.
- אזור העישון מועד להיות אזור מלוכלך בבדלי סיגריות.
- קושי חברתי – המהלך יביא להפרדה חברתית בין המעשנים ללא מעשנים. קיים חשש שיווצר ניכור בין המעשנים ללא מעשנים. בנוסף, תיתכן דילמה לאנשים שלא מעשנים אך חבריהם מעשנים, אם לשהות באזור העישון, רק כדי שיוכלו להיות עם חבריהם.
- יתכנו רגשות שליליים מצד המעשנים בעקבות הגבלת החופש האישי שלהם, וצמצום הפסקת העישון ורגעי המנוח שלהם.
- תיתכן התנגדות מצד המעשנים, ובדיקת גבולות מצידם.
- מחקרים וניסיונות של מוסדות שונים בעולם מראים כי הקצאת פינות עישון גורמת לבלבול בקרב ציבור המעשנים, לקושי באכיפה, ולחוסר היענות מלאה מצד המעשנים (זאת בניגוד לאיסור גורף).
- צורך בגיוס ההנהלה להסכים ליוזמה זו, שתדרוש היענות מלאה ומערכתית מצידה, מוכנות ליצירת שינוי חברתי וחינוכי הדורש סמכותיות והתמדה לאורך זמן.
- השקעה כספית ראשונית שתידרש לצורך הטמעת החוק (שילוט, הפצת מידע).
- תהליך של שינוי (הקמה, הפעלה, הטמעה) אורך זמן ומצריך אורך רוח, התמדה ועקביות. (מתוך הקורס: סמינריון בחינוך- חינוך לקיימות, תשי"ע).
- תוך כדי התהליך יתכן ויעלה צורך להתמודד עם אתגרים בלתי צפויים, שידרשו התייחסות בבוא העת.

הזדמנויות ונקודות חוזק

- מכללת דוד ילין יכולה להיות הראשונה שתישא את הדגל ותוביל למהפך, בעל היבטים חינוכיים ובריאותיים, שגם כך, כמיטב הבנתי יגיע לארצנו בשנים הקרובות. המכללה תוכל לשמש דוגמא למוסדות חינוך שיפעלו בעקבותינו.
- הובלת שינוי בהיבטים סביבתיים וירוקים, באמצעות עוד צעד המחבר בין סביבה, חברה וכלכלה.
- לסלול דרך לאיסור גורף של עישון במכללה.

- דוגמא לבתי הספר והגנים השכנים - הפצת התהליך הסביבתי להורים, למורים ולילדים. הקמת מערך חינוכי והסברתי נרחב לסביבה הילדית, ההורית וההוראתית בשכונת המכללה.
- על ידי הוצאת גורם מכלכל אחד, נפתחת הזדמנות להקנות ערכי ניקיון נוספים, ואכיפתם באופן רשמי ומחייב (כדוגמת המיחזור).
- הזדמנויות אקדמאיות – לימוד על המהלך בהיבט החינוכי, בריאותי, סטטיסטי, וכיצד יוצרים תהליכים של שינוי.
- שילוב בין משאבים שונים במכללה – למשל כדי ללמוד על כיווני הרוח למציאת מקום עבור פינות העישון, ניתן לעשות שימוש בתחנה המטאורולוגית של המכללה או באנשים חובבי מטאורולוגיה במכללה.
- מציאת פתרונות יצירתיים להקמת פינות עישון ופיתוחם לשימושים נוספים - כגון שימוש בחזית החמישית של המכללה, הגנות.
- פינות עישון על הגנות יכולות לעזור למנוע מעשן הסיגריות מלהגיע אל הציבור המסתובב במפלס הרגיל. בנוסף לכך, מדובר לאחרונה בקרב חוגים סביבתיים בישראל, על הקמת גינות על הגנות למגוון מטרות. הרלוונטי למכללה הוא שהגינה מורידה טמפרטורות ומייעלת הפקת אנרגיה סולארית, דבר המתוכנן למכללה (נספח 4) (אפוק טיימס ישראל, 2010).
- כצעד בבניית סביבה בריאה, ניתן לחשוב קדימה ולבחון היבטים בריאותיים נוספים במסגרת המכללה, למשל הכנסת אוכל בריא בקפיטריות ובמכוונות, ועוד.
- על פי מחקרים, מיגור העישון תורם לתפוקת העבודה, וכך תורם לכלכלת המכללה.

4.3 ההצעה – דרכי יישום והטמעה

בעקבות מסקנותיו של דוח הארגון הבריאות העולמי, התהליכים שמוסדות אקדמאים בארץ ובארה"ב עוברים, תגובות הסטודנטים והעובדים, ומאפייני המכללה, גיבשתי את ההמלצות הבאות ליוזמה להגבלת העישון בחצרות של מכללת דוד ילין :

1. חסות של ההנהלה

אני ממליצה שההנהלה תיקח חסות ואחריות על מהלך חשוב זה לשינוי סביבתי וחינוכי. כדי שהמהלך יתקבל באופן רציני וממלכתי, לא די ביוזמה של סטודנטית או מהלך של מחלקה סביבתית מסוימת במכללה (כגון ארגון "מגמה ירוקה" או המכון לקיימות), אלא יש צורך שההנהלה תמצא לנכון לקחת אחריות להובלת המהלך שכזה המשנה סדרי חיים לבאי המכללה.

2. וועדה

אני ממליצה שתוקם וועדה בחסות ההנהלה (כדוגמת האפשרויות שנסקרו). תפקיד הוועדה יהיה לפתח מדיניות של הגבלת העישון ולבחון דרכי פעולה שונות להסברה, יישום, הטמעה, אכיפה, התאמת משאבים לצרכים ולבחון כמה והיכן אזורי עישון יהיו במכללה, אם בכלל.

3. מדיניות של חקיקה

לאור הסקירה התיאורטית שהראתה כי רק מדיניות של חקיקה הינה יעילה, ומספקת את ההגנה הדרושה לציבור מפני החשיפה לנזקי העישון, אני ממליצה שיעשה שימוש במדיניות חקיקתית. עם זאת, אני ממליצה בחום על תקופה של מדיניות הסכמה מרצון כצעד מקדים לשלב המדיניות הרשמית.

4. יישום ואכיפה

יישום מוצלח יתרחש לדעתי רק אם נציגים מכל חתכי ומחלקות המכללה (נציג עובדי הניקיון, נציג תחזוקה, נציג עובדים, נציג אגודת הסטודנטים, נציג מרצים, נציג מגמה ירוקה, הנהלת המכללה ועוד) ייקחו חלק ביישום באכיפה. הצעתי היא שהאכיפה תתבצע בשלוש רמות –

א "נאמני מרחב ציבורי" - הקמת מערך של "נאמני מרחב ציבורי" המורכב מסטודנטים ועובדים, מעשנים ולא מעשנים, המעוניינים לקחת חלק בשמירה על הסדר החדש. נאמנים אלה יועברו הכשרה קצרה מטעם המכללה על האופן בו ניתן להעיר בעדינות את תשומת לב המפריס לנהלים החדשים. נאמנים אלה יכולים לחלק עלוני מידע קצרים על השינוי שמהכללה עוברת לאותם מפירים.

ב אכיפה מטעם כל בעלי תפקידים – כמו ביתר הנהלים, עובדי המכללה יהיו אחראים על ביצוע ואכיפת חוקי המכללה, ובידם האחריות לדאוג לשמירת וקיום נוהל זה.

ג אכיפה עצמית – העברת הציפייה לכלל אוכלוסיית המכללה שבידם האחריות לשמירת הנהלים החדשים, ובפיהם להעיר לאלה שמפירים את הנהלים.

בנוסף ניתן ליצור מערך של סטודנטים ועובדים בעלי תעודת "נאמן ניקיון"⁹. בכך המכללה עוזרת לבניית מערך של שומרי סביבה, ומרוויחה תוך כדי ניקיון ביתי.

דגמים שונים לאכיפה הוצגו במהלך העבודה- יצירת תפקיד של "פקח" (כמו ב"בצלאל") שיטיל קנסות בכסף ובחסימת מערכי המידע לסטודנט, או הטלת סנקציות משמעותיות כמו בכל עבירה אחרת (אוניברסיטאות וויסקונסין, קנטאקי ואיווה שבארה"ב). באופן אישי, מאוד מצא חן בעיני הדגם של מכללת אוזרקס במיזורי, בו המפריס נשלחים לאחראי ביטחון (אצלם באוניברסיטה הוא האחראי על נושא זה) לשיחה חינוכית. אם האדם נתפס שוב מעשן לא על פי חוק, יש בידו הבחירה בין עבודת "שירות" כמו ניקיון סביבתי, טיפול בגינת המכללה וכדומה, לבין קנס. אני מציעה שהקנסות יכנסו לקופת הארגון של מגמה ירוקה, היות וזהו ארגון הפועל לטובת הסביבה של כלל ציבור המכללה.

עם כל זאת, כפי שראינו במכללת "אורנים", כשהאכיפה היא התנדבותית היא איננה נשמרת לאורך זמן. מכאן נובע שמערך האכיפה אשר יבחר, צריך להיות מבוסס וידוע, כזה שיוטמע בהתנהלות השוטפת של המכללה, ולא יהיה זמני ובר חלוף. בנוסף לכך, חשוב שתהייה אפשרות נוחה להתלונן על הפרות, ושתהייה התייחסות הולמת לתלונות אלה.

5. משאל בקמפוס

כפי שהובא בסקירת דוגמאות מהמוסדות האקדמאים בארה"ב, ניתן לראות כי יש מטרות שונות והתייחסות שונה לסקרים שנערכו אצלם בקמפוסים. הסקרים נועדו לבחון את דעת ציבור האוניברסיטה לשינוי המיוחל ובאותה העת להכין את הציבור אליו. בדוגמאות שהובאו ניתן לומר שהסקרים שימשו כהמלצה או כאינדיקציה לדעת הציבור, אך המילה האחרונה נשארה אצל הנהלה.

⁹ כל אזורי זכאי לעבור קורס הכשרה מטעם המשרד להגנת הסביבה, חד פעמי, קצר וללא עלות, המקנה תעודה של נאמן ניקיון מטעם המשרד להגנת הסביבה (ובגינו זכאים להטבות נוספות). הקורס מכשיר ומסמך אנשים לדווח על עבירות של השלכת פסולת.

לדעתי יש לבחון את האפשרות לערוך משאל מקיף, ולדון באפשרויות ובמטרות השונות לעריכתו.

6. "תהליך דורש זמן"

בשל השינוי החד, יש לערכו לאורך זמן. יש להתחשב בנקודות זמן משמעותיות כגון תחילת שנה, ותחילת סמסטר כדי להופיע עם השינויים. תקופת חסד חיונית בתחילת התהליך לצורך התרגלות והטמעה.

7. הפצה והסברה

יש צורך בהסברים שילוו את התהליך שהמכללה עוברת. המלצתי היא לערוך פאנלים וסדנאות בנושא מודעות לנוקי העישון הסביל והשינוי החינוכי המיוחל, בהם ייקחו חלק כל הסטודנטים ועובדי המכללה.

להפיץ באופן רשמי לכל העובדים והסטודנטים תזכיר המתאר את הצעדים בהם פועלת המכללה. להוסיף על כל מסמך רשמי של המכללה לוגו המעיד כי המכללה היא קמפוס לא מעשן (בחלקו או בשלמותו). להפיץ בכל תחילת שנה בעלוני המידע ובחברות הקורסים את הידיעה כי המכללה פועלת בתחום מיגור העישון וכי במכללה פינות עישון מוגדרות. ליידע בשיחת פתיחת שנה לסטודנטים של שנה א' את הנהלים הנוגעים לדבר. באופן כללי לעשות שימוש בכל אמצעי התקשורת העומדים ברשות המכללה, כגון מייל, פייסבוק, מכתבים בכדי להפיץ וליידע את קהל המכללה על הסטאטוס החדש של המכללה.

להוסיף בחוזי עבודה של עובדים חיצוניים, כגון ספקים ועובדי בניין, את הנהלים החדשים שיתקבלו.

יש ליידע את אנשי צוות שני בתי הספר הסמוכים, ככאלה הפועלים במתחם החינוכי של המכללה, ומגיעים לגן המכללה לצורך הפסקת העישון, על הנהלים החדשים שיתקבלו.

בהפצת המידע ראוי לעשות שימוש בשפה חיובית ומלווה בהסברים על הסיבות והמטרות לתהליך.

8. אתר האינטרנט

באתר האינטרנט של המכללה אני ממליצה להוסיף לוגו המראה כי המכללה שומרת על פינות עישון. בנוסף לכך ליצור קטגוריה מיוחדת העוסקת בתהליך שהמכללה עוברת. בדף זה יופיע מידע על הסיבות לתהליך, הנהלים הקשורים לדבר, דוגמאות כיצד להעיר בעדינות לאדם שמעשן לא באזורים המורשים לעישון, ומקום להצעות לשיפור האכיפה ודעת קהל.

9. שילוט¹⁰

אני מציעה כי בנוסף לשילוט עם הלוגו הרשמי שיורכב מסימן פשוט ובין לאומי, יופץ גם שילוט מקורי ושנון ש"יקנה" את דעת הקהל ויביא הסברים לשינוי (לדוגמא, לאחר שהעישון לא יתרחש בכלל רחבי המכללה, אני בעד להמשיך את הרעיון בו הציבו סטודנטים מהמכללה שלטים באדניות הפרחים ברחבי המכללה, המבקשים לא להשליך בדלי סיגריות על הצמחים, ולהחליפם בשלטים המודים בשם הצמח על ניקיונו).

אני ממליצה שהמידע הנוסף שיופץ יופיע בלוחות המודעות של המכללה, כך הדבר יעיד על רשמיות וסמכותיות.

אני מציעה שיהיה שילוט רשמי ביציאות/כניסות לבניינים, במעברים ביניהם, ובחצרות היכן שמרבים לעשן כיום. כמו כן ראוי שיהיה שילוט גדול ורשמי בכניסה למכללה.

¹⁰ דוגמאות לשילוט במוסדות אקדמאים בארה"ב - בנספח 9.

ראוי וכדאי שהשילוט יהיה בשלוש השפות בהן מרבית לדבר במכללה (עברית, ערבית ואנגלית). יש לעשות שימוש בשפה חיובית (לדוגמא: "אתה נמצא באזור נקי מעישון") במקום בשימוש שלילי (אסור, שטח מוגבל ל... וכיוצא בזה). כבר בתקופת ההכנה לשינוי יש להקים את מערך השילוט, כדי להכין ולהרגיל את האנשים לשינוי, ולמקומות האפשריים לעישון.

10. תיעוד התהליך

המלצתי (בעיקר בתקווה שמכללת דוד ילין תהיה הראשונה בארץ לבצע שינוי מסוג זה), היא לתעד את התהליך שהמכללה תעבור - התיעוד יעזור לבאים אחריה. יש לתעד בפרוטוקולים את פגישות הוועדה שידונו בסיבות למערך החדש ומטרותיו, ביישום ובאכיפת הנהלים החדשים, ללא החסרת החששות, התלבטויות ותקוות לעתיד. כך ועל ידי גישה נוחה באתר האינטרנט, ניתן יהיה לאפשר למוסדות נוספים ללמוד מניסיון המכללה. ניתן להפיק סרט הסברה, שיתעד את התהליך, ויתאר את מצב המכללה לפני ואחרי השינוי. כמו כן מומלץ לבחון את רמת הניקוטין באוויר לפני ואחרי השינוי, כדי לבדוק השפעות ותוצאות התהליך. במידע שיתקבל ניתן יהיה לעשות שימוש עתידי. מומלץ לפרסם את השינוי החינוכי וסביבתי זה לארגונים ירוקים וחינוכיים נוספים, הצפויים למצוא בכך עניין.

11. בעתיד

כולי תקווה שלאחר שיגדרו אזורם נקיים מעישון, תיווצר מגמה להמשך פיתוח סביבה בריאה ומתוך רצון להוות דגם חינוכי וסביבתי, תישמע הבקשה מפי הסטודנטים והעובדים ו/או מפי ההנהלה, לאסור עישון באופן גורף במכללה. יתרה מכך, הלחץ לסביבה בריאה, נקייה, וחינוכית תמנע מהמעשנים לעשן בקרבת בתי הספר והגנים שסביב המכללה.

ההצעה אשר הובאה, היא תוצר מסקנותיי שלי, שנרקמו במהלך כתיבת העבודה, בשילוב "האני מאמין" שלי.

אני מקווה כי רעיונות אלה יהוו מקור להשראה ויהיו לעזר למכללה בבניית המדיניות היישומית.

סיכום

עבודה זו נולדה ביום אחד של מצוקה נשימתית שהובילה אותי לנסות למצוא פיתרון לבעיית העישון בשטחים הפתוחים, אותה אני תופסת כמפגע סביבתי לכל דבר. קושי מרכזי נעוץ בכך שתפיסת העישון כמפגע אינה נמצאת בקונצנוס הישראלי, דבר הנובע לדעתי מחוסר מודעות לכלל ההשלכות של נזקי העישון מיד שנייה (ומיד שלישית), וכן מחוסר אמונה ביכולות להטמיע שינוי בנושא. בעבודה סקרתי גישות שונות לנושא העישון במרחבים ציבוריים בארץ ובעולם ומתוך אלה ניסיתי לגבש תוכנית יישומית שתתאים למציאות הישראלית בכלל ולמכללת דוד ילין בפרט. קיימות מספר מסקנות מרכזיות איתן אני יוצאת מהעבודה, ושלדעתי מהוות בסיס להנעת תהליך של שינוי.

1. עלה רצון ברור של סטודנטים ועובדים מעשנים ולא מעשנים בהגדרת מקומות לעישון, בשטחים הפתוחים של המכללה.
2. לאור חזונה והווייתה של מכללת דוד ילין כמוסד מחנך וסביבתי, וכמוסד המשמש אוכלוסייה ייחודית, החיבור לתוכנית חדשנית בנושא העישון הינה מתבקשת.
3. עלתה מגמה עולמית ברורה של הגברת חקיקה המגנה על הציבור הרחב מפני הנזקים של חשיפה לעישון סביל, והגברת המודעות לנזקים. מגמה אשר קיימת גם במוסדות אקדמאים.
4. מגמה זו הינה תוצר של עיגון הזכות לסביבה בריאה בחוקות עולמיות, ומהווה למעשה הצהרה לכך שזכות זו ניצבת מעל חופש הפרט לעשן.
5. רק חקיקה הינה יעילה כדי לאכוף איסור עישון. ניסיונות לעשות שינוי בעזרת מדיניות של רצון טוב, נכשלו. ניכר שבנושא העישון, שינוי חקיקתי יוביל לשינוי תפיסתי ולא ההיפך. בעת בחינת נושא הגבלת העישון, אני רואה חשיבות עליונה בהתייחסות לנקודות אלה.

בנימה אישית, את העבודה הזאת **נהנית** לכתוב.

תהליך העבודה התחיל ברעיון אמורפי, ובתחילה חששתי שלא יהיו מספיק מקורות מידע ותקדימים לנושא. כמו כן לא היו לי רעיונות ברורים כיצד לערוך את השינוי. עם זאת, כאשר התחלתי לזרוק את השאלה לעולם, קבלתי תשובות מענייניות מאנשים בארץ ומח"ל. בזכותם קיבלתי מידע רב מהנעשה במדינתם וקישורים לאתרים ממשלתיים העוסקים בתחום. מכאן המחקר ברשת המידע המכוונת החל לגדול עוד ועוד, ושמחתי לגלות על ההתפתחויות מרחיקות לכת בכל הנוגע לחקיקה ותהליכים להגבלת העישון. כך, נחשפתי לרעיונות שכלל לא עלו בדעתי, ונתנו לי את המוטיבציה והלגיטימציה להמשיך ולפעול בתחום.

בעבר נכנסתי לתפקיד של רכזת מגמה ירוקה במכללה כדי להנחיל את השינוי, אך נתקלתי בהססנות ובספקות רבות מצד הפעילים. אלה, נבעו מהחשש להתמודד מול נושא מעורר מחלוקות הנוגע, במה שנתפס בזמנו, כהתנגשות בין חופש הפרט של שני הצדדים, וכן משום שקשה להפוך על פיהן נורמות קיימות.

על אף ההתנגדות והטענות הקיימות בנוגע להגבלת העישון בישראל, ברור לי כי בשנים הבאות יחולו גם בארץ, בדומה למגמה הקיימת בעולם המערבי, שינויים בנושא. כמי שמכללת דוד ילין הייתה ביתה בארבע השנים האחרונות, והינה עדיין מקום משמעותי עבורה, הייתי שמחה לראות אותה יוזמת ופועלת כחלוצה בנושא זה.

גם אם מסקנותיי לא ייושמו במלואן, כולי תקווה כי יניעו תהליך מחשבתי ומעשי בנושא.

ביבליוגרפיה

דוח שר הבריאות על העישון בישראל 2007-2008. המרכז הלאומי לבקרת מחלות. משרד הבריאות. תשס"ח, 2008.

<http://www.health.gov.il/download/pages/smoke2007_2008.pdf>.

דוח שר הבריאות על העישון בישראל 2009. המרכז הלאומי לבקרת מחלות. משרד הבריאות. תשי"ע, 2010.

<http://www.health.gov.il/download/pages/smoke09_300510.pdf>.

שטיינר, רודולף. (1919). חינוך הילד לאור מדע הרוח אנתרופוסופיה. מהדורה רביעית. הרדוף: הוצאת מיכאל.

אתר: אוויר נקי. אוחזר מהמרשתת בתאריך: 12.4.10. <<http://www.avir-naki.com>>.

אתר: אפוק טיימס ישראל. גינות על הגג בארץ ופורום 15. אוחזר מהמרשתת בתאריך: 12.9.10. <<http://www.epochtimes.co.il/news/content/view/7965/92>>.

אתר: בין המרכאות. אוחזר מהמרשתת בתאריך: 20.5.10. <<http://www.pitgam.net/cats/289/1/2>>.

אתר: האגודה למלחמה בסרטן בישראל. נזקי העישון ומניעתם. אוחזר מהמרשתת בתאריך: 15.4.10. <<http://www.cancer.org.il>>.

אתר: המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין. אוחזר מהמרשתת בתאריך: 12.05.10. <<http://www.dyellin.ac.il>>.

אתר: המשרד להגנת הסביבה. מוסדות חינוך ירוקים. אוחזר מהמרשתת בתאריך: 12.05.10. <[Error! Hyperlink reference not valid.](#)>.

אתר: סולר- טרסר משרד עו"ד. עישון פאסיבי במקום העבודה – האם נחשב לתאונת עבודה? אוחזר מהמרשתת בתאריך: 11.6.10. <<http://www.solarlaw.co.il/passive-smoking>>.

שליט, ארי. סמנכ"ל כספים ומשאבי אנוש, מכללה לחינוך ע"ש דוד ילין. "השב: סמינריונית בנושא

פינות עישון במכללה". הודעה עבור נעמה אופק. תאריך: 28.6.2010. אי מייל.

ראיון בע"פ עם גדי זינגר, מנהל תפעול, בצלאל - אקדמיה לאומנות ועיצוב, ירושלים. (תש"ע).

ראיון בע"פ עם מיכל יובל, ראש החוק למדעי הטבע, המכללה לחינוך ע"ש דוד ילין. (תש"ע).

ראיון בע"פ עם עמרי שבת, רכז מגמה ירוקה, מכללה לחינוך "אורנים". (תשס"ט).

מתוך הקורס: סמינריון בחינוך – חינוך לקיימות (תש"ע).

American Lung Association in Oregon. Colleges and Universities with 100% tobacco-free campus policies updated September 2010. 17.6.10 : תאריך : 17.6.10
אוחזר מהמרשתת בתאריך : 17.6.10
<http://www.lungoregon.org/tobacco/pdf_word_doc/Tobacco-Free-Colleges-and-Universities-100.pdf>.

ANR (Americans for Non Smokers' Rights).(2010). 23.6.10 תאריך בתאריך : 23.6.10
אוחזר מהמרשתת בתאריך : 23.6.10
<<http://www.no-smoke.org/>>.

ANRF (Americans Non Smokers' Rights Foundation).(2010) U.S. Colleges and Universities with Smokefree Air Policies 13.10.10 : תאריך : 13.10.10
אוחזר מהמרשתת בתאריך : 13.10.10
<<http://www.no-smoke.org/pdf/smokefreecollegesuniversities.pdf>>.

Arkansas Clean Air on Campus Act of 2009. 17.6.10 : תאריך : 17.6.10
אוחזר מהמרשתת בתאריך : 17.6.10
<<http://www.arkleg.state.ar.us/assembly/2009/R/Acts/Act734.pdf>>.

Ballantyne, Coco. (2009), "What is third-hand smoke? Is it hazardous"?. Scientific American 15.08.10 : תאריך : 15.08.10
אוחזר מהמרשתת בתאריך : 15.08.10
<<http://www.scientificamerican.com/>>.

Hovell, M.F, et al. (2009). "Beliefs About the Health Effects of "Thirdhand" Smoke and Home Smoking Bans". Pediatrics: Official Journal of The American Academy of Pediatrics. *Pediatrics* 2009;123:e74-e79. 27.6.10 : תאריך : 27.6.10
אוחזר מהמרשתת : 27.6.10
<<http://pediatrics.aappublications.org/cgi/reprint/123/1/e74.pdf>>.

Lane Community College – Tobacco Free. אוחזר מהמרשתת.

1.9.10 . בתאריך : <<http://www.lanecc.edu/tobaccofree/faq.html>>.

NSW Government Health - Smoke-free Environment Act 2000. (2009). אוחזר מהמרשתת.

13.7.10 . בתאריך : <<http://www.health.nsw.gov.au/>>.

Ozarks Technical Community College – Tobacco Free Institution. אוחזר מהמרשתת.

5.9.10 . בתאריך : <<http://www.otc.edu/tobaccofree/tobaccofree.php>>.

The University of Iowa. אוחזר מהמרשתת בתאריך : 28.8.2010.

<<http://news.uiowa.edu/>>.

United States. Department of Health and Human Services. Office of the Surgeon

General. (2006). "The Health Consequences of Involuntary Exposure to

Tobacco Smoke: A Report of the Surgeon General". Chapter 6. אוחזר

13.7.10 : בתאריך : מהמרשתת

<<http://www.surgeongeneral.gov/library/secondhandsmoke/report/>>.

University of Kentucky - Tobacco-Free Campus Initiative. : אוחזר מהמרשתת בתאריך :

27.8.10 . <<http://www.uky.edu/TobaccoFree/>>.

University of Wisconsin – Stout. אוחזר מהמרשתת בתאריך : 25.8.10

<<http://www.uwstout.edu/>>.

WHO (World Health Organization). (2007). "Protection From Exposure To Second-Hand

Tobacco Smoke- Policy Recommendations". אוחזר מהמרשתת בתאריך : 15.5.10

<http://www.who.int/tobacco/resources/publications/wntd/2007/pol_recommmendations/en/>.

גם המעשנים הכבדים נאלצים להיגמל בניו יורק

מלחמת חורמה נפתחה בניו יורק; ראש העיר רוצה לאסור על עישון במרחבים פתוחים, ובלובי האזרחי נגד הטרדת המעשנים טוענים כי הפיקוח יבוא על חשבון לוחמה בטרור

נטשה מחוגביה

הפסקתי לעשן בניו יורק לפי של למעלה מעשור, אחרי שנמאס לי לרדת בשביל כל הפסקת סיגריה עשירים קומות במעלית של גורד שחקים במנהטן. מה גם שהפסקת הסיגריה לא היתה כל כך מהנה לצד הקהל הנורד בשי ניו יורקי המדרכה הצרה, חלקם מעיפים כך מבט כאילו רצחת את סבתא שלהם.

אבל מתברר שראש העיר של ניו יורק מייקל בלומברג לא הסתפק בניצחון קטן זה, והחליט להפוך את חיי כל המעשנים בניו יורק לבלתי נסבלים. לאחר שב-2003 נאסר בעיר לעשן בכרים ומסעדות, ולאחר שבינוי השנה שברה ניו יורק שיאים במיטסי על הסיגריה (המחיר הממוצע לחי פיסה גבוה מ-11 דולר ובמקרים מסוימים מגיע ל-15 דולר), ביום רביעי, צעדו רשויות העיר צעד

אחד קדימה והודיעו על חוק חדש שיאסור על עישון בפארקים, חופים, טיילות וכיכרות נרחבי העיר. אין יותר סיגריות בסנטרל פארק לרווחת הסנאים וחובבי הג'וגינג. לא עוד עישון בכיכר טיימס. והמדרכות העמוסות של העיר, המפלט האחרון של המעשנים, גם ככה מעולם לא היו המקום המהנה ביותר לעישון.

חיים ויהפוך את ניו יורק למקום כריא יותר לחיות בו". בלומברג, שכמו רבים מאי לה שנגמלו מעישון, מנהל כעת מלחמת חורמה נגד סיגריות, אמר בהודעתו: "המדע ברור: השיפה ממושכת לעשן סיגריות - בין אם אתה בבניין או בחוץ - פוגעת כבריאות שלך. היום, אנחנו עושים משהו לגבי זה".

לומטרים של חופים ולמעלה מ-700 פארקים ומגרשי משחקים. לא כל האתרים האלה נראים כמו עיריית נופש. חלקם נראים כמו טלאי אומלל של דשא מצהיב הרחוס בלב הג'ונגל האורבני. אך בלומברג צייד תמונה פסד טרילית של העתיד הקרוב ונ"ט טול העישון. "כשניו יורקרים ומבקרים ילכו לפארקים וחופים לנשום אוויר צח - באמת יהיה להם אוויר צח", אמר.

השוטרת לשעבר אודרי סילק, מייסדת הארגון הניו יורקי "לובי אורחי נגד הטרדת המעשנים", טוענת כי "אין עדות מדעית לכך שעישון בחוץ פוגע במישהו אחר", וכי השוטרים יאלצו לר" דוף אחרי מעשנים במקום להתיי רכו בלבידות טרוריסטים. העירייה, כמובן, חולקת על הטענה כי אין הוכחה מדעית לני זקי העישון הפסיבי. על פי הני תונים הרשמיים, כ-7,500 תושבי

אלה שיעברו על החוק צפויים לקבל קנסות שינועו בין 50 ל-250 דולר

בלומברג אמר כי בעבר הוא פקפק באפשרות להעביר חקיקה כה מקיפה נגד העישון - וע" ליה לעבור שימועים והצבעה של 51 חברי המועצה העירונית - אך לא מסתמנת שם התנגדות ליוזמתו. דוברת המועצה כרי"טון קווין אמרה שהחוק "יציל

העבריינים יקבלו קנסות בין 50 ל-250 דולר. יש להניח שאי יריעת החוק לא תפטר את התיירים מעונש, למרות שהחלקם יכולים לקות שלמשהו אין מספיק כוח אדם לתפוס כל מע" שן ברחובות העיר המונה כמעט 19 מיליון תושבים. ניו יורק מתהדרת בכ-22 ק"י

מעשנת ביוניון סקוור. מחיר הפיסת סיגריות בניו יורק יכול להגיע ל-15 דולר

ניו יורק מתים מדי שנה ממחלות הקשורות לעישון - יותר מקי רבנות סמים, רצח, התאבדויות ואיידס - ועם תחרות רצינית במות ממחלות לב וסוכרת. במשך שנים, עישון הוכתר כסיבת המוות הלא טבעי המובילה בעיר, למרות שהמספרים התחילו לרדת בהדר"גה מאז הוכנס האיטור על העישון במקומות הציבוריים. איטורים דומים כבר עברו בלא מעט ערים בארה"ב, והינוך הרוד הצעיר הפך לחלק אינטג"רלי מהמאבק נגד ההרגל המזיק. כשיעור הרכה להורים בחטיבת הביניים אצלנו במרילנד, מורה לנושאי בריאות הודיע לנוכח חים שהם יכולים לרשום פטור לילדיהם מהשתתפות בסרנאות חינוך מיני. "אני מכבד את תפישותיכם הרתיות ואבין את

זה", אמר והוסיף: "אבל אין פטור משיעור על נזקי העישון. אני מקרין להם סרט שמדגים את הרברים בצורה מאוד בוטה. אם אחרי הסרט הזה הם עוד ירצו אי פעם לעשן - קחו אותם בבקשה לבריקה אצל רופא עיניים".

נספח 6

שאלון במסגרת כתיבת עבודה סמינריונית בנושא עישון ויוזמה להקמת פינות עישון

במכללה

אודה לך אם תקדישי מספר דקות מזמנך למילוי השאלון שלהלן :

1. האם את מעשנת ? כן לא

2. חוק למניעת העישון במקומות ציבוריים והחשיפה לעישון, התשמ"ג: 1983 *

"מטרתו של חוק זה למנוע את העישון במקומות ציבוריים ואת חשיפת הציבור לעישון, הגורמת למוות, למחלות

ולנכות"

מה דעתך על חוק זה ?

3. האם העישון בשטחים הפתוחים של המכללה מפריע לך ? כן לא

אם כן- מדוע?

4. האם היית רוצה שיוקמו במכללה תחומי / פינות עישון מוגדרות ? כן לא

מדוע ? התחשבי בסיבות אישיות, חברתיות, סביבתיות, חינוכיות וכן הלאה -

במידה וכן, היכן צריכות פינות אלה להיות וכמה עליהן לכלול לדעתך?

אם היו מוגדרים מקומות לעישון בשטח הפתוח של המכללה, האם היית מתחשבת ומעשנת רק בהם:

כן לא

אם לא, מדוע?

6. במידה ויוחלט על הקמת פינות עישון ויהיה צורך לאכוף את העישון רק לפינות אלה, מה דעתך על דרכי האכיפה המוצעות להלן:

הערות	אין לי דעה	נגד	בעד	
				שילוט
				קנסות (יכנסו לקופת מגמה ירוקה ואגודת הסטודנטים)
				נאמני עישון מקרב הסטודנטים
				אחריות עובדי הניקיון

אם יש לך רעיונות נוספים, נא הציעי:

7. הערות

תודה רבה !!

התכתבות במייל עם מר ארי שליט מתאריך 28.6.10 :

שלום ארי ,

אני פונה אלייך בעקבות כתיבת עבודה סמינריונית במסגרת הקורס של חינוך לקיימות, בהנחיית אייל בלוך ומיכל יובל. עבודתי באה להציע למכללה מודל המוביל צעד אחד קדימה את חוק מניעת העישון במקומות ציבוריים ומבקש להגדיר כי גם בשטחה הפתוח של המכללה יהיו אזורים שיוגדרו לעישון, ובכך להשאיר את שאר המרחבים הפתוחים נקיים מעשן סיגריות שלא די בכך שמפריע לאיכות החיים שלא הלא-מעשנים, אלא גם מזיק לבריאותם על לא עוול בכפם.

לצורך בניית תכנית העבודה, עלי לברר מספר נושאים ולקבל את חוות דעתה של ההנהלה".

[הרחבת הסיבות ליוזמה והצגת התכתבות מול עמותת "אוויר נקי"]

"אני באה עם הצעה ליצור פינות חמד למעשנים במכללה (על פי התחשבות בקרבה לבניינים, כניסות, שטחים מוצלים, שמשיים ועוד) ומבקשת את תמיכת ההנהלה על ידי חקיקת נהלים בנוגע לעישון במקומות מסודרים, ועזרה ותמיכה באכיפת נהלים והסדרים אלה. בנוסף, אני באה בהצעה כיצד יש לאכוף הסדר חדש זה, זאת על ידי הכשרת מתנדבים (סטודנטים, מרצים ועובדים) ל"נאמני ניקיון" (מטעם המשרד להגנת הסביבה – תפקיד המקנה את האפשרות לדווח על השלכת פסולת) דבר הדורש את אישור המכללה, והרחבת תפקידם גם לשמירה ואכיפת הסדרי העישון במכללה, כשאכיפה זו תתבטא על ידי נתינת קנסות קלים - כספי הקנסות יכנסו לקופת אגודת הסטודנטים ומגמה ירוקה, כך שה"עונש" יהווה כתרומה לטובת הסטודנטים, וייווצר מעגל חיובי של עשייה.

אני פונה לדעת - האם למכללה יהיו רצון לתמוך ביוזמה כזו, ומה המגבלות שיש למכללה מול יוזמה שכזו ?

מר שליט:

אני רואה את היוזמה בחיוב, אך מאחר ומדובר במשהו מאוד רוחבי, אני רוצה להעלות אותה בפני הנהלת המכללה לפני שאני נותן תשובה. בינתיים אנסה לענות לשאלות בסוף המכתב:

אני פונה לדעת - האם למכללה יהיו רצון לתמוך ביוזמה כזו, ומה המגבלות שיש למכללה מול יוזמה שכזו ?

מר שליט: לדיון בהנהלת המכללה.

באיזה אופן מוגדרת המכללה – גוף פרטי, מוסד להשכלה גבוהה היושב על שטח פרטי/ ציבורי, אחר?

מר שליט: מוסד להשכלה גבוהה. השטח שייך למכללה.

על פי אופן הגדרת המכללה, אילו סמכויות יש למכללה בנוגע ליישום, הגבלת או החמרת החוק למניעת העישון במקומות ציבוריים?

מר שליט:

אין למכללה סמכות. המכללה צריכה לקיים את החוק, אך אין לה סמכויות אכיפה! אלה מצויות בידי הרשות המקומית (או בידי נאמני ניקיון כפי שאת כתבת – לא ידעתי על אפשרות זאת).

האם המכללה בהתחשב בהגדרתה, מוכנה להגדיר בשטחה הפתוח אזורים שיוגדרו לעישון, ולתמוך בכך שיהיו בשטחה אזורים שיהיו נקיים מעשן סיגריות?

מר שליט: לדין בהנהלת המכללה.

האם המכללה יכולה להקצות חדר עישון, על פי כל הנהלים והתקנים שעל פי חוק?

מר שליט:

לא. זה דורש חדר שהוא גם אטום וגם יש בו איזורור מתאים. אין חובה להקצות מקום כזה, החוק אומר רק שאם אתה רוצה להקצות חדר פנימי – הוא חייב להיות לפי המפרט הזה.

האם המכללה יכולה להכניס לתקנון נהלים שיוגדרו בעניין זה?

מר שליט: כן, לאחר הדיון בהנהלה.

האם המכללה יכולה לאכוף נהלים אלה? מה המגבלות באכיפה זו? האם המכללה יכולה לאפשר ולתמוך באכיפה שהמודל מציע?

מר שליט:

לגבי אכיפה עניתי למעלה. אפשר לתמוך במודל המוצע, בכפוף להחלטה בהנהלה.

האם יש רעיון אחר?

מר שליט: לשלש את מחירי הסיגריות. ☺

נספח 8

מייל שנשלח עבור עמותת אוויר נקי , בתאריך 1.6.10:

שלום ,

שמחתי מאוד לגלות את אתרכם, וברצוני לחדד את יידעותי בתחום, ואודה לכם מאוד אם ניתן יהיה להעזר בעמותה לצורך בניית מודל למכללה נקייה מעישון. במסגרת לימודי לתואר ראשון בחינוך מיוחד, ובמסגרת הקורס "חינוך לקיימות", אני כותבת עבודה סמינריונית שמטרתה לבנות דגם עבור המכללה (דוד ילון, ירושלים) שיפריד בשטחים הפתוחים של המכללה - בין אזורי עישון לבין אזורים נקיים מעישון. לאחר קריאה באתר שלכם ובחוק למניעת עישון במקומות ציבוריים, נשאר בפי שאלה מהותית אשר לא מצאתי אליה תשובה -

כיצד נחשבים השטחים הפתוחים שבמוסדות להשכלה גבוהה, האם מותר לעשן בהם או שמא השטחים הפתוחים נחשבים כחלק מהמוסד וחל עליו חוק איסון עישון ? במידה ואכן חל חוק שכזה, הדרך פתוחה לקידום בניית מודל התנהגותי לאכיפת חוק זה,

במידה והחוק לא הגדיר את השטחים הפתוחים כאזורים נקיים מעישון, האם בידכם הצעות כיצד ניתן לקדם דבר שכזה ? אודה לכם מאוד אם תוכלו לחזור אלי בהקדם , נעמה אופק

מייל שהוחזר על ידי העמותה בתאריך 2.6.10 :

שלום נעמה, בתוספת לחוק למניעת עישון מוגדרים המקומות הציבוריים שאסור לעשן בהם.

סעיף 5 לתוספת מתייחס למוסדות חינוך :

"כל מקום **בבנין** המשמש מוסד חינוך או מוסד להשכלה גבוהה לרבות מגורי תלמידים ולמעט חדר נפרד לחלוטין, שהוקצה לעישון בידי הנהלת מוסד שמתקיים בו חינוך על תיכוני, שתלמידיו בגיל העולה על 18 שנים (להלן - מוסד על תיכוני), אם הוקצה, וחדר במגורים

במוסד על תיכוני שבו גר רק מעשן, ובלבד שיש בהם סידורי אוורור תקינים והעישון בהם אינו גורם למטרד בחלקים אחרים של המקום, וכן למעט חדרי ההנהלה וחדרי הסגל, שחל עליהם פרט 15.

שימי לב שכתוב "מקום כל בבניין".

גם לגבי מקומות אחרים - החוק לא מתייחס לעישון במקומות ציבוריים פתוחים (כמו רציפי רכבת, מגרשי ספורט, בריכות שחיה, גני אירועים וכו') ובחלקים החיצוניים של מקומות ציבוריים (כמו בתי קפה, מסעדות, חצרות של מוסדות וכו'). לדעתנו קיים צורך לתקן את החוק כך שיכיל גם מקומות אלו באיסור העישון, וכבר כתבנו על כך לגורמים הרלוונטיים במשרד הבריאות ולח"כים הפעילים בנושא העישון.

יחד עם זאת - בסעיף 1 לתוספת לחוק כתוב:

"אין בהוראות פרט זה, או פרטים אחרים בתוספת זו, כדי לגרוע מאיסור עישון מכוח כל דין או כדי למנוע מבעל המקום או המחזיק בו לאסור את העישון במקום."

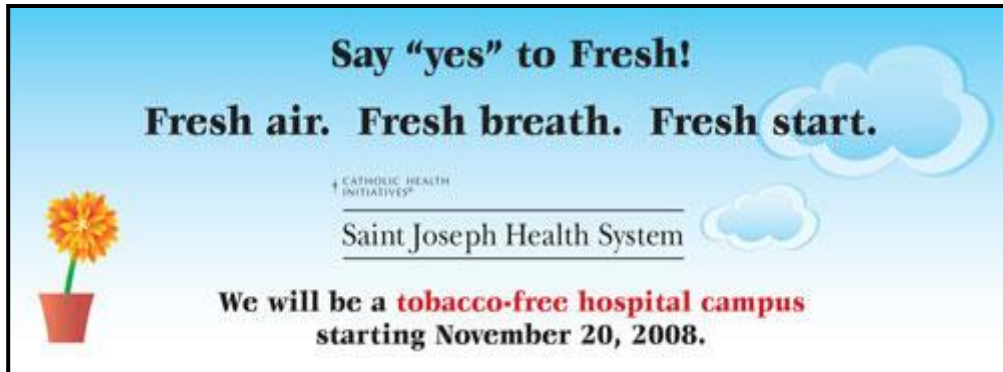
וזה אומר את הברור מאליו - בעל מקום יכול להחליט להחמיר ולאסור עישון כליל, גם אם לא נדרש לכך בחוק.

בברכה, עמותת אויר נקי

נספח 9

דוגמאות לשילוט ופרסום במוסדות אקדמיים בארה"ב :

פרסום דרך מדבקות ובעלוני מידע

Say "yes" to Fresh!
Fresh air. Fresh breath. Fresh start.

CATHOLIC HEALTH INITIATIVES
Saint Joseph Health System

We will be a **tobacco-free hospital campus starting November 20, 2008.**

The advertisement features a blue background with a sunflower in a red pot on the left, a cloud on the right, and the Saint Joseph Health System logo in the center.

TOBACCO-FREE CAMPUS

Promote a healthy school environment for everyone by keeping our campus tobacco-free and encouraging others to break the habit.

The advertisement shows a silhouette of a person jumping joyfully in a field of tall grass and daisies. A logo with a cigarette and a slash through it is positioned above the text.

WELCOME TO OUR TOBACCO-FREE CAMPUS
Effective January 1, 2009

The advertisement features a photograph of five diverse students sitting on the grass, smiling and looking at books together.

